

Amerikan Belgeleri Işığında Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye’de Eğitim

Education in Turkey in the Early Republican Years According to the American Official Documents

Hikmet ÖKSÜZ* - Ülkü KÖKSAL**

Öz

Osmanlı Devleti’nde 18. yüzyılın sonundan itibaren eğitim alanında yapılan yeniliklerle Cumhuriyet Dönemi’ne bir alt yapı oluşturulmuşsa da batı tarzı yeni kurumların açılması eğitimde ikiliği ortaya çıkardı gibi mevcut kurumların islah edilememesi ve 20. yüzyılın başında art arda devam eden savaşlar eğitim-öğretim faaliyetlerini önemli ölçüde sekteye uğratmıştır.

Cumhuriyetin ilanının ardından eğitim öğretim faaliyetlerinin çağdaş bir düzeye ulaştırılması amacıyla köklü değişiklikler yapılmıştır. 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitim öğretim kurumları birleştirilerek Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmış, ayrıca bu kanunla mektep-medrese ikiliğine son verilerek milli kültürün geliştirilmesi ve yabancı okulların denetlenmesi amaçlanmıştır. Harf İnkılabından sonra ülkenin dört bir yanında okuma yazma seferberliği başlatılarak Millet Mektepleri kurulmuştur. Öncelikle okuma yazma öğretme amacı güden bu mektepler ilerleyen dönemlerde gündelik yaşamda kullanılacak bilgileri de halkın hizmetine sunmuştur. Ülkenin sosyal ve kültürel yönden kalkınması ve Cumhuriyetin getirdiği yeniliklerin halka ulaştırılması amacıyla kurulan Halkevleri; tarih, edebiyat, folklor, güzel sanatlar gibi alanlarda halkın eğitilmesine büyük katkı sağlamıştır. Bunun yanında gerçekleştirilen Üniversite Reformu ile 1 Ocak 1933’te İstanbul Üniversitesi açılmış, modern bir yükseköğretim yapısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Cumhuriyet döneminde Öğretmen Okullarının nitelik ve nicelik olarak düzenlenmesi, Köy Enstitülerinin kurulması topluma çağdaş bireyler kazandırmak ve halkın eğitim ve kültür seviyesini yükseltmek için gerçekleştirilen faaliyetler arasındadır. Bu çalışmada, Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye’deki eğitim faaliyetleri, eğitime verilen önem, azınlık okulları, bu okullarda eğitim gören öğrenci sayıları, okuma-yazma oranları, halkın sosyal ve kültürel bağlamda kalkındırılması için yapılan çalışmalar Amerikan belgeleri ışığında değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Cumhuriyet, eğitim, Amerikan Belgeleri.

Abstract

Beginning from the end of the 18th century, the educational reforms in the Ottoman Empire laid the foundations for the early Republican Period in Turkey. The educational reforms, however, could not totally transform the educational system and the duality in education persisted because of several reasons such as the resistance of the old educational institutions to reforms and the continuous wars taking place in and around Turkey in the first quarter of the 20th century.

Following the proclamation of the Turkish Republic, radical changes were made in the Turkish educational system in order to synchronize the educational activities to modern standards. First, all educa-

Makale Geliş Tarihi: 13.09.2018, Makale Kabul Tarihi: 04.10.2018

* Prof. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, h.oksuz@ktu.edu.tr

** Dr. Öğr. Üyesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü, ukoksal@ktu.edu.tr

Gazi

Akademik
Bakış

317

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

tional institutions were unified under the Law of Uniform Education (*Tevhid-i Tedrisat Kanunu*) and brought under the authority of the Ministry of National Education on March 3, 1924. The purpose of the law was to end the duality of Western and traditional schools (*mektep-medrese*), to develop a national culture and to control the activities of the foreign-run schools. A nationwide literacy crusade was implemented throughout the country with the adoption of the new alphabet and the government run program supervised the activities by establishing the Schools of Nation (*Millet Mektepleri*). These schools' primary target was to teach literacy and in time the schools served as the places that taught people useful everyday life practices. The People's Halls (*Halkevleri*) were also built in almost every town for social and cultural development efforts introducing the Republican reforms to the people as well as educating people in history, literature, folklore and fine arts. With the University Reform (*Üniversite Reformu*) İstanbul University was founded on January 1, 1933 providing the bases for the higher education structure. The Teachers Schools (*Öğretmen Okulları*) were reorganized in quantity and quality, and the Village Institutes (*Köy Enstitüleri*) were established in order to raise modern individuals and the cultural and educational level of the society. This study subjects several topics under the light of the primary sources left by the American officials serving in Turkey during the early Republican period. The topics surveyed included the minority schools, educational activities in Turkey, the Republican awareness of the significance of education, the number of students in educational institutions, the literacy rates and the activities made for social and cultural development.

Key Words: Turkey, the Republic, education, American documents

Giriş

Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyıla kadar askeri sınıfın eğitim gördüğü kurumlar dışında medreseler ve sıbyan mektepleri başlıca eğitim kurumları olarak yer almıştır. 17. yüzyıldan itibaren bozulmaya başlayan medreselerin ıslahı için çeşitli dönemlerde tedbirler alınmışsa da köklü bir düzenleme sağlanamamış, klasik eğitim anlayışında pek fazla değişiklik gerçekleştirilemeden II. Meşrutiyete kadar gelinmiştir.¹ Diğer yandan hemen her mahallede bulunan sıbyan mekteplerinde de eğitimin yetersiz olması üzerine 1862 yılında yeni usullere göre eğitim yapan *ibtidai mektepleri* kurulmuştur.² Tanzimat sürecinde ortaöğretim düzeyinde batı tarzı okullar açıldığı gibi yükseköğretimde mühendislik ve tıp alanında sivil yüksekokullar öğretime başlamış, Avrupa'nın çeşitli merkezlerine öğrenci gönderilmiştir. Türkiye'nin ilk üniversitesi olan *Darülfünun* 1870 yılında açılmıştır.³

Modern tarzda eğitimin yaygınlaşması toplumun dönüştürülmesi anlamında olumlu bir tablo ortaya çıkarırken medreselerin kendilerini yenilemeden klasik anlayışla eğitime devam etmeleri sonucunda buradan yetişenlerle modern eğitim alanlar arasında belirgin bir farklılık oluşmuştur. Buna ilave olarak gayrimüslimlerin Tanzimat ve İslahat Fermanı sonrasında kendi okullarını açmaları ve yaygınlaştırmaları Osmanlı eğitim sisteminde yeni sorunları bera-

1 II. Meşrutiyet döneminde eğitim faaliyetlerine dair ayrıntılı bir çalışma için bkz. Mustafa Ergün, İkinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914), Ocak Yayınları, Ankara 1996, s. 22-26.

2 Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, C. 1-2, Eser Matbaası, İstanbul 1977, s. 464.

3 İlhan Tekeli, "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. 3, İletişim Yay, İstanbul 1983, s. 655.

berinde getirmiştir. Bunun yanı sıra 20. yüzyılın başında uzun savaş yıllarının da etkisiyle pek çok bölgede eğitim-öğretim sekteye uğramıştır.⁴ Dolayısıyla Osmanlı Devleti tasfiye olurken Yeni Türk Devleti’ne eğitim-öğretim açısından çeşitli problemler miras kalmıştır.⁵ Eğitim-öğretim mirasının düzene sokulması, eğitimde birliğin sağlanması, bilimi temel alan, istikrarın hakim olduğu, çağdaş, millî, toplumu cehaletten kurtaran ve bireyin yeteneğini ortaya çıkarıp geliştiren bir eğitim sisteminin oluşturulması Yeni Türkiye Devleti’nin temel hedefleri arasında yer almıştır. Milli Mücadele Dönemi’nden itibaren eğitim öğretim faaliyetlerine önem verilmiş,⁶ 15 Temmuz 1921 tarihinde Ankara’da Maarif Kongresi toplanmıştır. Bu kongrede konuşan Mustafa Kemal Paşa, milli eğitimin önemine vurgu yapmış, Türkiye’nin kültür politikasının esaslarını tespit etmiştir.⁷ Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitim ile ilgili meseleler irdelenmiş, bu dönemde yapılan hazırlıklar daha sonraki düzenlemelere zemin oluşturmuştur.⁸

Cumhuriyet Dönemi’nde milliyetçilik, batılılaşma ve laiklik günlük yaşamın her aşamasının temel prensiplerini oluşturmuştur. Bu ilkeler eğitim alanında da temel alınmış, milli esaslara dayanan, çağdaş ve bilimsel gelişmelere açık, dinî taassuptan uzak bir eğitim sistemi oluşturulması yönünde düzenleme ve değişikliklere gidilmiştir. Türk modernleşmesinin eğitim ve kültür atımları ile gerçekleşebileceğini kavrayan Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinin çağdaş eğitim sistemi oluşturma çabaları ve eğitim alanında yaptığı yenilikler Amerika Birleşik Devletleri tarafından da dikkatle takip edilmiştir. Amerikan resmi belgelerine göre Türkiye’nin eğitim politikası yalnızca okullarda öğrenim çağındaki bireyleri değil, toplumun tümünü kapsayan geniş bir hamledir. Her alanda modernleşme ve kurumsallaşma faaliyetlerini hızlandıran Yeni Türk Devleti, bu nedenle eğitime özel bir ilgi göstermiştir. Çünkü devletin ayakta

4 Bu yıllarda muhasebe-i hususiye bütçelerinden maaş alan öğretmenlere düzenli ücret ödenmediği gibi okul binaları kapatılarak hükümet konağı, kışla, hastane, askeri levazım deposu vb. amaçlarla kullanılmıştır. *TBMM Zabıt Ceridesi*, 1. Dönem, 8. Cilt, 148. Birleşim, 10.02.1337, s.168; Yahya Akyüz, *Türkiye’de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri (1839-1950)*, Pegem Akademi, Ankara 2012, s. 293.

5 Uzun savaş yılları Türkiye’de eğitim öğretim faaliyetlerini oldukça olumsuz etkilemiştir. 20 Mayıs 1920 tarihi itibarıyla Türkiye’de 3.495 ilkokuldan 682’si savaş koşulları dolayısıyla kapanmıştır. Aynı dönemde 17 öğretmen okulu, 37 ortaokul ve lise faaliyetlerine devam edebilmiştir. Okuryazar nüfus oranı %11’in altında olup kadın nüfusta %3 seviyesinde kalmıştır. Necdet Sakaoğlu, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, İletişim Yay., İstanbul 1992, s. 21.

6 Milli Mücadele yıllarında öğretmenlerin toplumu şekillendirmedeki rolü düşünülerek 7 Mart 1921 tarihli bir kanunla öğretmen ve öğrencilerin askerlik hizmetleri ertelenmiştir. Bu süreçte öğretmenler halkı işgallere karşı bilinçlendirmeye çalışmıştır. Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Alfa Yayınları, İstanbul 1999, s. 276-277; Akyüz, *Türkiye’de Öğretmenlerin...*, s. 321-353.

7 Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, C. 5, Eser Matbaası, İstanbul 1977, s. 1634-1635; Yahya Akyüz, “Atatürk’ün Türk Eğitim Tarihindeki Yeri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 4, S. 10, Kasım 1987, s. 77-82.

8 Mustafa Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yay., Ankara 1982, s. 33.

kalabilmesini sağlayacak olan aydın birey ya da bireyler ancak eğitimle yetiştirilebilirdi. Bu bağlamda Cumhuriyet Dönemi'nde oluşturulan eğitim taslağı millî savunmanın geliştirilmesi ile ilgili ölçütlerle örtüşen bir görüntü çizmiştir.⁹ Eğitim politikaları devlet yöneticilerinin ödünsüz politikaları ile temel bir mesele olarak ele alınmıştır. Bununla birlikte sistemin en üst noktasında Milli Eğitim Bakanı yer almış ve yeniliklerin, düzenlemelerin başarısı onun vizyonuna göre şekillenmiştir.¹⁰

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Eğitim-Öğretim Faaliyetleri İle İlgili Gelişmeler

Cumhuriyet Dönemi'nde eğitim-öğretim faaliyetlerinin çağdaş bir seviyeye ulaştırılması amacıyla yapılan kültür inkılaplarının en önemli adımı Türk kültürünün laikleştirilmesidir. TBMM 3 Mart 1924 tarihinde medreselerin kapatılmasının önünü açan 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nu kabul etmiştir. Bu kanun ile ülkedeki bütün eğitim-öğretim kurumları Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır.¹¹

Eğitim-öğretim faaliyetlerinin verimli şekilde sürdürülmesi, müfredatın çağın gereklerine ve milletin ihtiyaçlarına göre şekillendirilmesi amacıyla yapılan en önemli faaliyetler¹² arasında 1923, 1924 ve 1926 yıllarında toplanan Heyet-i İlmiyeler yer almaktadır.¹³ Bu toplantılarda alınan kararlar ilerleyen dönemde Türk Milli Eğitim sistemine verilecek yönü de belirlemiştir. Nitekim 22 Mart 1926 tarihinde kabul edilen 789 sayılı kanunla maarif teşkilatı oluştu-

9 *National Archives and Records Administration (NARA)*, NND: 745023, Group: 165, Entry: 77, Box: 3036, No: 2500/1, December 21, 1941.

10 Milli Mücadele Dönemi de dâhil olmak üzere yapılan değişiklikler dikkate alındığında Mustafa Necati Bey'in bakanlığı dönemi özellikle göze çarpmaktadır. Onun döneminde kabul edilen *Maarif Teşkilatı Kanunu* Türk Milli Eğitiminin şekillenmesinde etkili olmuştur. Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 30; Cavit Binbaşıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi*, Anı Yay., Ankara 2014, s. 458-461.

11 Ergün, *Atatürk Devri...*, s. 51; Bahattin Demirtaş, "Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler", *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 1, Sayı.2, Ankara 2008, s. 161. Medreseler kapatılmakla birlikte 16 Mart 1924 tarihli kanunla yalnız imam ve hatip yetiştirmek üzere İmam-Hatip Okulları açılmıştır. Aynı kanunun 4. maddesiyle Darülfünuna İlahiyat Fakültesi eklenmiştir. İmam-Hatip Okulları için 9 Temmuz 1924 tarihinde 56 maddelik bir talimatname hazırlanarak eğitim-öğretim faaliyetleri düzenlenmiştir. Ergin, *a.g.e.*, C.5, s. 2125; Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti Orta Tedrisat Müdür-i Umumiği, İmam Hatip Mektepleri Talimatnamesi, Yenigün Matbaası, Ankara 1340. Başlangıçta 29 olan İmam-Hatip Okulu sayısı bir yıl sonra 26'ya düşmüştür. 1926-1927 ders yılında ise yalnızca Kütahya ve İstanbul İmam-Hatip Okulları eğitime devam etmiş, bu okullar da 1930'da lağvedilmiştir. Hasan Ali Yücel, *Türkiye'de Orta Öğretim*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1994, s. 53; Ergün, *Atatürk Devri* s. 51.

12 Türkiye'de eğitimin yapılandırılmasında Maarif Şuraları da son derece etkilidir. Heyet-i İlmiyelerin devamı niteliğindeki bu şuraların oluşturulmasına dair kanun 10 Temmuz 1933 tarihinde çıkarılmışsa da ilk Milli Eğitim Şurası 1939 yılında toplanmıştır. Ergin, *a.g.e.*, C.5, s. 2007.

13 Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, s. 348; Yücel, *a.g.e.*, s. 21-27; Ergün, *Atatürk Devri...*, s. 61-65; Ergin, *a.g.e.*, C.5, s. 2005.

Gazi

rulmuştur.¹⁴ Bu kanun ile vilayetlerde eğitim-öğretim faaliyetlerini yürütmek amacıyla Maarif Eminlikleri kurulması kararlaştırılmıştır. 29 Ağustos 1926 tarihinde 46 maddelik bir talimatnameyle 13 bölgede kurulan Maarif Eminlikleri sayısının ihtiyaç duyulması halinde artırılması kararlaştırılarak her bölgeye birer müfettiş atanmıştır. Bölgelerinde eğitim-öğretim hedeflerinin yerine getirilmesi amacıyla ilgili kanun ve kuralların düzen içinde yürütülmesinden sorumlu olan ve denetim hakkını elinde bulunduran müfettişler sadece Milli Eğitim Bakanı’na karşı sorumlu tutulmuştur.¹⁵

Eğitim alanında yapılan köklü değişiklikler arasında fırsat eşitliğinin sağlanması ve karma eğitime geçilmesi de önemli gelişmelerdendir. Devlet kurumlarında eğitimin ücretsiz olması ve eğitim-öğretim faaliyetleri için herhangi bir ücret talep edilmemesi esası benimsenmiştir.¹⁶ Bununla birlikte bazı okullara veya kolejlere giden öğrencilerden yatılı eğitim görenler barınma masraflarını kendileri karşılamıştır. Eğitimde modernleşme prensiplerine göre cinsiyet ayrımı gözetilmeksizin bütün bireyler (kız-erkek)¹⁷ bir arada ve eşit şekilde eğitim alma hakkını elde etmiştir. Karma eğitimde tek istisna bir cinsiyete yönelik olan belirli meslek okullarıdır.¹⁸ Bu yıllarda öğrencilerin sınıf oturma düzeninde herhangi bir ayrıcalık uygulanmamıştır. Ödül ve ceza uygulamalarına bakıldığında dayanın kesinlikle yasaklandığı görülmektedir.¹⁹ Öğrencilere akademik başarıları dolayısıyla herhangi bir ödül verilmeyip başarı durumu yalnızca kendisine, ailesine ve yetkililere bildirilmiştir. Öğrencilerde iş ve ticaret anlayışı oluşturulmaya çalışılmış, ayrıca tasarruflu olmaları teşvik edilmiştir.²⁰

14 *Resmi Ceride*, No: 338, 3.4.1926; *1928 Maarif Bütçesi Hakkında Büyük Millet Meclisinde Müzakerat*, Devlet Matbaası, İstanbul, s. 12; Yücel, *a.g.e.*, s. 270-273.

15 *NARA*, No: 2500/2, December 21, 1941. Bu bölgeler Ankara, İstanbul, İzmir, Trakya, Konya, Antalya, Adana, Sivas, Trabzon, Erzurum, Elaziz, Van ve Gaziantep’tir. Faik Reşid, *Maarif Düsturu*, C. 1, Devlet Matbaası, İstanbul 1927, s. 239; Faik Reşid, *Maarif Düsturu*, C.1, s. 230-238; Maarif Eminlikleri 1931 yılında lağvedilmiştir. *Resmi Gazete*, Sayı: 1838, 2.7.1931.

16 1926 yılında kabul edilen Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkati’nin 1. maddesinde ilköğrenimin *mecburi* ve ücretsiz olduğu belirtilmiştir. Faik Reşid, *Maarif Düsturu*, C.1, s. 8.

17 Türkiye’de karma eğitime ilk olarak ortaokul düzeyindeki eğitim kurumlarında başlanmıştır. 1924 yılının başlarında Tekirdağ’da bir ortaokulda zorunluluktan kaynaklanan ve giderek yayılan bu usul, ilkokullar için 1924 yılında, liselerde 1934-1935 öğretim yılından itibaren uygulanmıştır. Ergün, *Atatürk Devri...*, s. 66-68.

18 *NARA*, No: 2500/2, December 21, 1941. Kız çocuklarının okullaşma oranı giderek artmıştır. 1924 yılında ilkokullarda % 15 oranındaki kız çocuğu sayısı 1933’te %18’e, aynı yıllar için ortaokul öğrencileri arasında %9’dan %26’ya yükselmiştir. *NARA*, No: 2500/3, December 21, 1941.

19 Cumhuriyet Dönemi eğitim anlayışı insan onuruna ve karakter eğitimine önem vermesi dolayısıyla dayayı yasaklamıştır. Bahri Ata, “Atatürk, Eğitim ve Altruizm”, *Cumhuriyetin İlk Yıllarından Günümüze Dil, Kültür, Eğitim*, Der. Nazife Güngör, Gazi Üniversitesi Yayını, Ankara 2007, s. 184. Amerikan arşiv belgelerinde verilen bilgiye göre Türkiye’de, gerekli görülmesi halinde, dayak bir cezalandırma yöntemi olarak uygulanmaktadır. *NARA*, No: 2500/2, December 21, 1941.

20 1929 dünya ekonomik bunalımının da etkisiyle yerli malların kullanımı teşvik edilmiş, tutumlu bireyler yetiştirilmesi amacıyla sonraki yıllarda da devam eden bir uygulama ile Ocak ayının 12-18. günleri arası “Tutumluluk Haftası” olarak kutlanmıştır. *NARA*, No: 2500/2, December 21, 1941.

Gazi

Akademik
Bakış

321

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

Tablo 1: 1923-1938 Yılları Arasında Türkiye'deki Okul Sayısı

Yıllar	İlkokul	Ortaokul	Lise	Öğretmen Okulu	Mesleki-Teknik Okul	Üniversite-Y. Okul	Toplam
1923-1924	4.894	72	23	20	44	9	5.062
1924-1925	5.987	64	19	26	44	9	6.149
1925-1926	5.975	68	21	26	33	11	6.134
1926-1927	6.023	68	19	23	14	9	6.156
1927-1928	6.042	78	19	23	18	12	6.192
1928-1929	6.599	78	20	25	20	12	6.754
1929-1930	6.562	82	19	24	22	11	6.720
1930-1931	6.598	83	22	25	36	11	6.775
1931-1932	6.713	80	25	24	40	12	6.894
1932-1933	6.733	109	62	18	39	12	6.973
1933-1934	6.345	119	71	16	36	15	6.602
1934-1935	6.402	118	68	14	36	15	6.653
1935-1936	6.275	118	65	13	36	16	6.523
1936-1937	6.123	126	67	13	40	17	6.386
1937-1938	6.069	141	67	16	48	17	6.988

Kaynak: *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Muameleat Genel Müdürlüğü, 030.10.0.0/24.138.7; Başvekalet İstatistik Umum Direktörlüğü, Maarif 1937-1938 İstatistiği, Suhulet Basımevi, İstanbul 1939, s. 2.*

1924 yılında ilkokul programı yenilenmiştir. Hazırlanan ilköğretim müfredatına göre haftalık ders saati 26'dır. Pazartesi günleri öğleden sonra eğitici geziler düzenlenmesi ve Perşembe günleri öğleden sonra tatil yapılması esası getirilmiştir. Bir ders saati 40 dakika, teneffüs süresi 15 dakika, öğle arası 2 saat olarak belirlenmiştir. 1924-1925 eğitim-öğretim yılında ilköğretimin süresi 6 yıldan 5'e indirilmiştir.²¹

Talim ve Terbiye Kurulu oluşturulduktan sonra okul programları yeniden düzenlenmiştir. 1926 yılında yenilenen ilkokul müfredatına göre dersler

²¹ Ergün, *Atatürk Devri...*, s. 70-71.

Hayat Bilgisi adı altında, ilk üç sınıfta ve üniteler halinde, toplu eğitim metoduyla verilmeye başlanmıştır.²² Ezberciliğe son verilmesi, öğrencilerin milli meselelerle daha yakından ilgilenebilmesi hedefleriyle 1936 yılında yeniden değişikliğe gidilmiştir. Okul-çevre ilişkisinin öneminden hareketle öğrencinin hayat ve çevre ile bağ kurabilmesi amacıyla yeni programda gezi ve araştırmalara yer verilmiştir.²³ Programda köy ilkokullarında haftalık ders saati 18, şehir ilkokulları için 26 olarak belirlenmiştir. 1 Eylül’de açılıp 15 Haziran’da kapanan ilkokullarda eğitim yılları ortalama 240 gün şeklinde uygulanmıştır. Eğitim genelde 09.00-16.00 saatleri arasında 45 dakikalık dersler şeklinde yapılmıştır. Bütün kazalarda birkaç ilkokulun bulunduğu bu dönemde başlangıçta her öğrencinin 3 yıl okula devam etmesi zorunlu tutulmuşsa da kısa süre sonra bazı problemlere neden olan bu uygulamadan vazgeçilerek, yeterli görülmeyen bu süre 5 yıla çıkarılmıştır. Öğrenciler 5 yıllık eğitimden sonra ortaokula ya da bir meslek okuluna gitmeye hak kazanmıştır.²⁴

Eğitim-öğretimin planlanmasına dair çalışmalar ve düzenlemeler eğitimin kalitesini arttırmaya yönelik olsa da özellikle kırsal kesimde okulların sadece %10’u gereken koşulları sağlayabilmiş, diğerleri eski evler ve medreselerde kurulmuştur. Mobilya ve malzemeleri de yetersiz olan bu okulların bütçeleri aşağı yukarı aynı olmakla birlikte öğrenci sayılarında büyük farklılıklar görülmüştür. Kimi 400 mevcutlu iken bazılarında sadece birkaç öğrenciye eğitim verilmiştir. Geçmişle kıyaslandığında durumun iyileştirilmesine rağmen ilkokulların büyük bir kısmı kasabalarda yer aldığı için köy çocukları yeterli eğitim imkânlarına kavuşamamıştır.²⁵ Hükümet II. Dünya Savaşı’nın başlamasına rağmen barış yıllarında belirlediği hedefleri gerçekleştirmeye çalışmıştır. Amerikan belgelerinde Türk eğitim sisteminde köy eğitimine verilen öneme vurgu yapılmaktadır. Bu belgelerde hükümetlerin temel hedefleri arasında ülkenin kalkınmasının büyük ölçüde bağlı olduğu köy eğitiminin önemli yer tuttuğu, bu amaçla birkaç mezraya yakın noktalara okul inşa edilmeye çalışıldığı, ancak yoğun kar nedeniyle çocukların okullara ulaşamamasının bu teşebbüsü başarısız kıldığı değerlendirilerek yapılarak bir diğer çözüm olarak yatılı eğitime önem verildiği belirtilmektedir. Bazı ailelerin iş gücü kaybından dolayı çocuklarını

22 Bu programın amacı “didaktik” ve “muhitine faal bir surette intibak eden” vatandaşlar yetiştirmektir. Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 63.

23 Ergin, *a.g.e.*, C. 5, s. 1785-1789.

24 NARA, No: 2520/4, December 21, 1941; Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 62-65. Bu dönemde Türkiye genelinde ve özellikle şehir ve kasabalarda ilkokullar beş sınıftan oluşturulmuş, bazı köy okullarında eğitim üç yıla sınırlandırılmıştır. 1939 yılında yapılan I. Eğitim Şurası’nda köy ilkokullarının süresi de 5 yıla çıkarılmıştır. Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, s. 300.

25 1941 yılında ülke genelinde okul çağındaki çocuk sayısı 3.750.000’dir. Bunlardan yalnızca 1.101.000’i (% 26.9) ilkokulu bitirmiş veya okula devam etmektedir. İlkokula devam etmeyen çocuklar arasında kız çocuklarının oranı daha fazladır. Bununla birlikte 1935 yılından itibaren okul çağındaki nüfus okuryazar oranı daha ziyade kız çocuklar lehine gelişme göstermiştir. BCA, 30.10.0/25.141.1.

Gazi

Akademik
Bakış

323

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

yatılı okullara göndermek istememesi sonucunda 1927'de bu okulların öğrenci sayısı 5.000 civarında kalmış,²⁶ 1928 yılında 6.580'e yükselmiştir.²⁷

Cumhuriyetin ilk yıllarında ortaokul, lise ve öğretmen okullarının programları ile ilgili değişikliklerin daha sıklıkla yapıldığı görülmektedir. Batı ülkelerindeki uygulamalar örnek alınarak çeşitli tarihlerde sınav sistemleri de değiştirilmiştir.²⁸ 1923 yılında Sultani Mektepleri Yönetmeliği ile ceza ve ödül uygulamaları değiştirilmiştir.²⁹ Aynı dönemde kız ve erkek öğretmen okulları ile 30 adet idadinin genel bütçeye alınması ile bu kurumlar üzerinde devlet kontrolü tam olarak sağlanabilmiştir. Lise öğretim yapısı 4+4+3 şeklinde belirlenmiştir. Fakat İkinci Heyet-i İlmiye toplantısında ilköğretim süresinin 5 yıl olarak belirlenmesi ile lise öğretiminin 3+3 yıl olması esası getirilmiştir. Bu durum Fransa örneğine³⁰ göre kurulmuş ilk ve ortaöğretimin yapısını tamamen değiştirmiştir. Bununla birlikte lise müfredatları Belçika sistemine göre yenilenmiştir.³¹ Ortaokul ve lise programlarındaki Fransız ve Latin kültürü etkisinin azaltılıp daha milli bir program hazırlanması yönünde çalışmalar başlatılmışsa da hazırlanan programlar ile ders kitaplarının uyumsuz oluşu Fransız etkisini³² devam ettirmiştir. 1927, 1929, 1930, 1934 ve 1938 yıllarında yapılan değişikliklerle bazı derslerin programları yenilenmiş, müfredata yeni dersler eklenmiştir. Ders kitapları da yenilenerek ders araç-gereci, laboratuvar malzemeleri artırılmıştır. 1937-1938 öğretim yılında okullara toplam 400.000 lira tutarında ders araç-gereci sağlanmıştır.³³

Ortaöğretim okullarının müfredatı ortaokullar ve liseler olmak üzere üçer yıllık iki döneme bölünmüştür. Kadının toplumdaki yeri ve eğitimin günlük hayatla bağdaştırılması da düşünülerek ortaöğretim kurumlarına devam eden kız öğrencilere ev bilimi ve hemşirelik dersleri de verilmiştir. Dersler, öğrencilere genel kültür ve genel bilgi kazandırmaya yöneliktir. Ayrıca yükseköğretime hazırlık niteliğine de sahiptir.³⁴ Bu dönemde yükseköğretime devam

26 NARA, No: 2520/4, December 21, 1941.

27 Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 40.

28 Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 78-81.

29 Yücel, *a.g.e.*, s. 184.

30 Cumhuriyet Dönemi'ne kadar Fransa'dan devşirilen müfredat programları uygulanmış ve çeşitli dillerden çevrilen ders kitapları okutulmuştur. Ata, *a.g.m.*, s. 194.

31 Buna göre tam devreli liseler dışındaki tek devreli liseler *orta mektep*, devre-i sultani denilen son 3 öğretim yılını kapsayan dönem ise *lise* olarak adlandırılmıştır. Yücel, *a.g.e.*, s. 184; Ergün, *Atatürk Devri...*, s. 78-79.

32 Ergün, *Atatürk Devri...*, s. 79. Amerikan belgelerinde Türkiye'de ilkokul ve ortaokullarda uygulanan ders programlarının Fransız sistemine çok yakın olduğu ve bu durumun kaynağının 1868'de İstanbul'da kurulan ve birçok Türk yetkilisinin eğitim gördüğü Galatasaray Lisesi olduğu belirtilerek okulun Türkiye'de Batılı fikirlerin yayılmasında etkin olduğu iddiası yer almaktadır. Bununla birlikte Türk eğitimciler Profesör William James'in "Talk to Teachers" adlı eserini ve John Dewey'in fikirlerini derinlemesine bilmektedir. NARA, No: 2500/7, December 21, 1941.

33 Ergün, *a.g.e.*, C.5, s. 1785-1789; Yücel, *a.g.e.*, s. 184-189; Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 67-68.

34 Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, s. 306.

etmek isteyen öğrenciler yapılan yeterlilik imtihanından başarılı olmak zorundadır. Ortaöğretim seviyesinde eğitim-öğretim yılı 15 Eylül-15 Haziran tarihleri arasında uygulanmıştır. Genelde 09.00’dan 16.00’a kadar devam eden günlük ders programı 45 dakikalık dersler şeklinde sürdürülmüştür. Haftalık ders saati yaklaşık 31’dir. Avrupa’daki sisteme bakıldığında ortaöğretim seviyesindeki okullar Fransız liselerine denk gelip iki kategoriye ayrılmıştır. Birincisinde sekiz yıllık (ki buna iki yıllık ilköğretim süresi dahildir), diğerinde ise 11 yıllık bir eğitim süresi mevcuttur (ilköğretimin tamamını kapsamaktadır). Amerikan belgelerine göre bu dönemde ilk ve ortaöğretim için verilen diplomalar Avrupa’da verilenlerle kıyaslanabilir niteliktedir.³⁵

Tablo 2: 1923-1938 Yılları Arasında Okullardaki Öğrenci Sayısı

Yıllar	İlkokul	Ortaokul	Lise	Öğretmen Okulu	Meslek-Teknik Okul	Üniversite-Y.Okul
1923-1924	341.941	5.905	1.241	2.528	4.019	2.914
1924-1925	390.368	10.052	2.234	3.771	3.376	3.483
1925-1926	406.788	11.622	2.748	4.133	2.702	3.930
1926-1927	437.928	15.263	3.152	4.558	1.740	3.551
1927-1928	461.985	19.858	3.819	5.002	2.332	4.282
1928-1929	477.569	23.225	4.168	5.749	2.371	4.204
1929-1930	469.071	25.398	4.746	5.410	2.699	3.899
1930-1931	489.299	27.093	5.699	5.535	3.761	4.443
1931-1932	523.611	30.316	6.840	5.293	4.155	4.853
1932-1933	567.963	35.658	7.843	2.076	4.976	5.407
1933-1934	591.169	42.522	9.876	2.726	4.389	6.050
1934-1935	647.501	46.120	10.113	2.577	4.940	6.666
1935-1936	688.100	52.496	13.876	2.805	5.772	7.478
1936-1937	711.728	62.966	17.481	2.949	6.528	8.535
1937-1938 ¹	748.864	76.784	21.884	2.626	8.157	9.860

Kaynak: *BCA, 030.10.0.0/24.138.7.*

Türkiye bu dönemde sanayisinin gelişmesi için şiddetle zanaatkar ve ustaya ihtiyaç duymuştur. Amerikan belgelerinde belirtildiğine göre Türk eği-

35 NARA, No: 2520/6, December 21, 1941.

Gazisi

Akademik
Bakış

325

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

tim sisteminde yapılan düzenlemelerin bir kısmı bu hedefi gerçekleştirmeye yöneliktir.³⁶ Milli Eğitim Bakanlığı özellikle küçük sanayi alanında gelişmenin bir koşulu olarak ortaöğretim derecesindeki mesleki teknik okulların gelişim göstermesini önemsemiş ve bu alanda eğitimi yaygınlaştırmayı hedeflemiştir. 1927 yılına kadar meslek ve sanat okulu açma, yürütme faaliyetleri il ve belediye idarelerinin sorumluluğu altındayken çıkarılan bir kanunla masrafları karşılama görevi yine bu kurumlarda kalmak kaydıyla müfredat belirleme ve hazırlama, araç-gereç temini, öğretmen yetiştirme ve istihdamı gibi faaliyetler Milli Eğitim Bakanlığına verilmiştir. Mesleki teknik öğretimin daha verimli olarak yürütülmesi amacıyla Belçika'dan getirilen Omar Buysé ülke genelinde yaptığı geziler sonucunda bir rapor hazırlayarak bakanlığa sunmuştur. Bakanlık da bu alanda çalışmalar planlamak üzere raporu referans almıştır.³⁷ 1933'te bakanlık bünyesinde Mesleki ve Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü kurulmuştur. 1935 yılında bu tarz okulların masrafları bakanlık bütçesinden karşılanmaya başlanmıştır. Aynı dönemde çok sayıda sanat okulu açılarak faaliyete geçmiştir.³⁸ 1934-1935 öğretim yılında çeşitli meslek gruplarına haiz 37 meslek okulunda toplam 4.922 öğrenci bulunmaktadır. 1935-1936 öğretim yılında okul sayısı değişmemekle birlikte öğrenci sayısı 5.944'e yükselmiştir.³⁹

Öğretmen Yetiştirilmesine Yönelik Düzenlemeler

Öğretmen yetiştiren erkek ve kız muallim mektepleri 1923 yılına kadar il özel idarelerinin yönetimi altında kalmış olmaları dolayısıyla fazla bir gelişme gösterememiştir. 1923 yılında bu okullar Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmış, sayıları azaltılıp nitelikli öğretim yapmaları yönünde çaba harcanmıştır.⁴⁰ Bu yıllarda yapılan bir diğer düzenleme ile ülkenin çeşitli bölgelerine dağılmış olan öğretmen okulları belirli bölgelerde toplanarak⁴¹ modern donanımlı binalar

36 NARA, No: 2500/6, December 21, 1941.

37 *1928 Maarif Bütçesi Hakkında Büyük Millet Meclisinde Müzakerat*, Devlet Matbaası, İstanbul 1928, s. 11-12.

38 Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 75-76; Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, s. 322. 1930'lu yıllarda lise eğitimi almış birçok kişinin hayal kırıklığı yarattığı, bu durumun eğitim-öğretimde planlama hatası yapılmasından kaynaklandığı sonucuna varılmıştır. Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 60. Milli Eğitim Bakanlığı yetkilileri bu gençlerin mesleki okullarda eğitilmelerinin daha büyük fayda sağlayabileceğine kanaat getirmiştir. NARA, No: 2520/4, December 21, 1941.

39 BCA, 30.aa10.0.0/24.137.9.

40 1923 yılında ilk öğretmen okullarının ve 5 yıllık idadilerin bütçeleri umumi muvazeneye alınarak vilayet bütçeleri ağır bir yükten kurtarılmıştır. Bununla birlikte 1948 yılına kadar ilköğretim giderlerinin ve ilkökul öğretmenlerinin maaşları il özel idareleri bütçesinden karşılanmıştır. Birçok bölgede sorunlar ortaya çıkaran bu uygulama dolayısıyla okulların büyük kısmı araç-gereç eksikliğinden dolayı nitelikli bir eğitime ulaşamamış, aylarca maaş alamayan öğretmenler gelecek endişesi taşıyarak zor durumda kalmıştır. Bu etkenler ilkökul öğretmenliğinin güven vermediği düşüncesini doğurduğu gibi ilköğretimde hedeflenen gelişmenin sağlanamamasının da temel nedeni olmuştur. Ergün, *Atatürk Devri ...*, s. 68.

41 Öğretmen okullarının belirli bölgelerde toplanması fikri Milli Mücadele'nin ilk yıllarından itibaren bakanlığın gündeminde yer almıştır. 1923 yılında bakanlık tarafından valiliklere gönderilen telgrafta Ankara, Konya, İzmir, Edirne, Bursa, Adana, Sivas, Erzurum, Trabzon ve Diyarbakır'ın birer Darülmuallimin mıntıkası olarak belirlendiği ve bu merkezlerden altı veya

Görüş

temin edilmiştir. Öğretmen kadroları güçlendirilen bu okulların öğretim yılı 4 yıldan önce 5’e, daha sonra 6’ya çıkarılmıştır. Okul programları yenilenerek meslek dersleri ihtiyacı karşılayacak düzeye getirilmiştir. Çıkarılan kanunlarla öğretmenlik geleceğın mesleğı haline getirilmiş, böylece kız ve erkek öğretmen okullarına ilgi artmıştır.⁴²

Türkiye’de ilkokul öğretmenine duyulan ihtiyaç dolayısıyla 1926-1927 yılında kısa süreli eğitimin ardından öğretmen yetiştirilmesi yöntemine başvurulmuştur.⁴³ 1924 yılına kadar muallim mekteplerinde 4 yıllık eğitim verilmiştir. İkinci Heyet-i İlmiye toplantısında ilkokulların öğrenim süresinin 5 yıl olarak belirlenmesinin ardından bu okullara 6 yıllık ilkokul mezunlarının alınması esası dolayısıyla bir yılın telafisi amacıyla muallim mekteplerinin öğrenim süresi 5 yıla çıkarılmıştır. 1924 yılında öğretim programında çeşitli değişiklikler yapılmıştır. Öğretmen okullarında nitelikli eğitim verilmesi amacıyla 1915 yılından itibaren uygulanan nizamname yürürlükten kaldırılarak 10 İkcinceşrin 1930 tarihli Muallim Mektebi Talimatnamesi kabul edilmiştir. Talimatname ile bu okullar gündüzlü ve yatılı olarak gruplandırılıp ücret alınmaması esası getirilmiştir. 1932 yılında yapılan düzenlemeyle ilk üç yıllık sınıfları kaldırılmıştır.⁴⁴ İlk öğretmen okullarının müfredatlarında ve eğitim sürelerinde çeşitli yıllarda yapılan düzenlemelerle okul sayısı azaltılsa da daha kaliteli bir eğitim vermeleri hedeflenmiştir.⁴⁵

Ortaöğretim kurumlarına öğretmen yetiştirmek de Cumhuriyet idaresinin en önemli eğitim meseleleri arasında yer almıştır. Bu yıllarda ortaöğretim öğretmenlerinin Türkiye ya da yurtdışında bulunan bir üniversiteden veya özellikli bir normal okuldan mezun olması esası mevcuttur.⁴⁶ Eğitimin en iyi imkânlarla sağlanması amacıyla il özel idare bütçelerinden temin edilmek üzere 22 Nisan 1926 tarihinde %10’lar Kanunu kabul edilmiştir. Bu gelirle muallim mekteplerinin bina ve tesisatı düzenlenmiştir.⁴⁷ 1923-1924 eğitim-öğretim yı-

yedisinde Darümuallimat da açılacağı bildirilmiştir. Proje 1923-1924 eğitim-öğretim yılında uygulanmaya başlanmıştır. Cemil Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2007, s. 61.

42 Ergin, *a.g.e.*, C. 5, s. 1779.

43 Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, s. 330.

44 Yücel, *a.g.e.*, s. 209; Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, s. 330; Öztürk, *a.g.e.*, s. 80-86.

45 Öztürk, *a.g.e.*, s. 95-102. 1920’lerin sonlarında görevde olan 11.000 öğretmenin % 60 kadarı öğretmen okulları ve benzeri kuruluşlardan mezun olanlar, %40’i ise girdiği sınavı başardıktan sonra öğretmenlik yapmaya hak kazananlardan oluşmuştur. İlkokul öğretmenlerinin *en kötü ihtimalle düşük sınıf normal okulların birinden mezun olmalıdır* ilkesi bu dönemde de geçerliliğini korumuştur. NARA, No: 2520/5, December 21, 1941. İlkokul öğretmeni yetiştirilmesi yönünde yapılan çalışmalara rağmen eğitimin temel sorunlarından biri öğretmen ihtiyacının karşılanamamasıdır. Nitekim 1934-1935 öğretim yılında bir ilkokul öğretmenine düşen öğrenci sayısı 46 iken 1935-1936 yılında bu sayı 49’a yükselmiştir. BCA, 30.10.0.0/24.137.9.

46 NARA, No: 2520/5, December 21, 1941.

47 *1928 Maarif Bütçesi Hakkında...*, s. 8-9. Öğretmen yetiştirmek üzere Türkiye’nin 10 bölgesinde birer öğretmen okulu binası yapılması projesi kapsamında ilk bina Ankara’da inşa edilmiş-

Gazi

Akademik
Bakış

327

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

İnada İstanbul Darülmualimin ve Darülmualimatına bağılı birer Orta Darülmualimat ve Darülmualimin açılmıştır. Fakat bu okullar bir yılın ardından kapatılmıştır. Aynı yıl yeni bir okul açılması için çalışma başlatılmıştır. Bu okul 1927 yılında Konya'da açılarak faaliyete başlamış,⁴⁸ 1927-1928 eğitim-öğretim yılı başında Ankara Gazi Terbiye Enstitüsü'ne nakledilmiştir. Sonraki yıllarda enstitüde ortaokullara Tarih-Coğrafya, Türkçe-Edebiyat, Matematik, Fizik-Kimya, Resim-Elişi öğretmeni yetiştirmek için ayrı ayrı şubeler açılmıştır. Ayrıca ilköğretim müfettişi, Beden Terbiyesi ve Spor Öğretmeni yetiştirmek üzere enstitüye bağılı birer şube açılmıştır.⁴⁹ 1924-1925 öğretim yılında açılıp orta öğretim öğretmeni yetiştiren bir başka kurum Ankara Musiki Muallim Mektebidir. 1926 yılında Terbiye-i Bedeniye Mektebi açılarak faaliyete başlamıştır. Liselere öğretmen yetiştiren okullar içerisinde en önemli kaynak ise İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu'dur.⁵⁰ Aynı tarihlerde orta öğretim okullarına öğretmen yetiştirmek amacıyla yurtdışına da öğrenciler gönderilmiştir. Fakat tüm bu çabalara rağmen yeterli miktarda öğretmen yetiştirilemediği için ilköğretimde olduğu gibi çeşitli kurslar ve sınavlar düzenlenerek bu ihtiyacın en kısa sürede karşılanması yöntemine başvurulmuştur.⁵¹

Tablo 3: 1923-1938 Yılları Arasında Okullardaki Öğretmen Sayısı

Yıllar	İlkokul	Ortaokul	Lise	Öğretmen Okulu	Meslek-Teknik Okul	Üniversite-Y.Okul
1923-1924	10.238	796	513	325	258	307
1924-1925	13.822	720	555	365	589	349
1925-1926	14.309	760	671	429	500	420
1926-1927	15.810	698	563	358	262	328
1927-1928	15.194	791	594	391	307	451
1928-1929	15.718	815	510	417	298	515
1929-1930	15.308	982	578	461	328	502
1930-1931	16.318	1.068	637	398	436	526
1931-1932	16.973	963	637	320	423	526

tır. Vilayet bütçelerinden sağlanan %10'luk gelirlerle, 1934 yılına kadar, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından çok sayıda ortaöğretim kurumu yaptırılmıştır. Yücel, *a.g.e.*, s. 249-252.

48 Öztürk, *a.g.e.*, s. 175.

49 Ergin, *a.g.e.*, C. 5, s. 1781.

50 Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, s. 335; Öztürk, *a.g.e.*, s. 183.

51 Öztürk, *a.g.e.*, s.173- 177; Yücel, *a.g.e.*, s. 239-240.

1932-1933	15.064	1.390	1.827	319	605	502
1933-1934	15.123	1.140	1.315	254	400	574
1934-1935	15.102	2.354	1.044	230	469	691
1935-1936	14.949	2.403	1.029	248	507	743
1936-1937	14.698	2.648	1.050	236	596	833
1937-1938	14.900	2.731	1.119	218	608	631

Kaynak: BCA, 030.10.0.0/24.138.7.

Köy Öğretmeni Yetiştirilmesi

Köy ilkokullarında istihdam edilecek öğretmenlerin ayrı bir okulda eğitilmesi gerektiği fikri ilk kez 1-20 Mayıs 1925 tarihinde Konya’da toplanan Maarif Müfettişleri Kongresinde dile getirilmiş, ardından tatil aylarında A ve B kursları açılarak köy öğretmeni yetiştirilmeye başlanmıştır. 22 Mart 1926 tarih ve 789 sayılı Maarif Teşkilatına Dair Kanun’da ilk öğretmen okulları *ilk muallim mektepleri* ve *köy muallim mektepleri* olarak ikiye ayrılmıştır. Aynı yıl köy öğretmeni yetiştirmek üzere Afyon ve Elazığ’da okul açılması düşünülmüşse de bu mümkün olamamıştır. 1927-1928 öğretim yılında Kayseri Zencidere ve Denizli’de öğretim süresi üç yıl olmak üzere iki köy muallim mektebi açılmıştır. Aynı yıl 133 erkek öğrencinin öğrenim gördüğü bu okullara 1929 yılından itibaren kız öğrenci de kabul edilmiştir.⁵² 1933 yılında Milli Eğitim Bakanlığında kurulan Köy İşleri Komisyonu tarafından mevcut sorunları tespit eden ve çözüm önerilerini bildiren bir rapor hazırlanmıştır.⁵³ Kasabalarda eğitim alan öğretmenlerin köy çocuklarıyla fazlaca ortak noktaları olmadığı gözlemlenmiş, köylerde ikamet edenlerin çocuklara nasıl yaklaşacaklarını bilmedikleri ve köylünün ihtiyaç duyduğu pratik bilgilerden yoksun oldukları sonucuna varılmıştır.⁵⁴ Dolayısıyla bu okullar, gerekli imkânların sağlanamamasına ilave olarak öğrencilerin köye göre yetiştirilememesi gibi nedenlerle 1932-1933 öğretim yılında kapatılmıştır.⁵⁵ Birkaç yıl süren durağanlığın ardından nüfusu 400’den fazla olan köylere öğretmen yetiştirilmesi amacıyla 1937 yılında İzmir Kızıllıçlı ve Eskişehir Mahmudiye Çifteler’de iki köy öğretmeni okulu⁵⁶ ile 1938 yılında Edirne Karaağaç’ta bir başka okul açılmıştır.⁵⁷ Ancak hükümet, yaklaşık 32.000 köyün öğretmen ihtiyacını karşılamak için sosyal ve psikolojik açıdan kırsal nüfusa kasaba öğretmenlerinden daha yakın oldukları düşüncesiyle astsubaylara eğitim verilmesini karar-

52 Öztürk, *a.g.e.*, s. 134-136.

53 Rapor için bkz. Binbaşıoğlu, *a.g.e.*, s. 523-529.

54 NARA, No: 2520/4, December 21, 1941.

55 Ergün, *Atatürk Devri...*, s. 164; Maddi olanakların yetersiz kalması 1929 dünya ekonomik buhranının etkisindedir. Buhran dolayısıyla bakanlığın bütçesi azaltılmış, dolayısıyla öğretmen okulları da bu durumdan olumsuz etkilenmiştir. Öztürk, *a.g.e.*, s.137.

56 Ergün, *Atatürk Devri...*, s. 171.

57 Öztürk, *a.g.e.*, s. 154.

Gazisi

Akademik
Bakış

329

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

laştırmıştır. Bu eğitim sürecinde modern çiftçilik ve hayvancılık metotları ile ilgili bilgilerin de verilmesi öngörülmüştür. Hükümet böylece çok uzun sürede gerçekleştirilecek olan eğitim hedeflerini on yıllık bir sürede gerçekleştirmeyi planlamıştır.⁵⁸ 1936 yılında başlatılan bu çalışma kapsamında Ziraat Bakanlığı ile işbirliği yapılarak askerliğini yapmış, okuma yazma bilen, ziraat işlerinden anlayan arazi ve hayvan sahibi köylüler bir ders yılı devam eden kurslarda eğitim görmüş, sınavda başarılı olanlar kendi köylerinde *eğitmen* adıyla görevlendirilmiştir.⁵⁹ Eğitimden okullarda okuma-yazma, yurt ve yaşam bilgisi, aritmetik ve ziraat gibi dersler okutulmuştur. Okul binaları devletin yardımı ile köylüler tarafından yapılmış, Ziraat Bakanlığı da eğitimcilerle ziraat aletleri, tohumluk ve hayvan vererek destekte bulunmuştur. Eğitimciler okul faaliyeti dışında geceleri de yetişkinlere okuma-yazma ve aritmetik dersleri vermiştir. 1936 yılında 79 adet eğitimden okulda 2.450 öğrenci öğrenim görmekteyken 1938-1939 öğretim yılında okul sayısı 1.841'e öğrenci sayısı da 60.204'e yükselmiştir.⁶⁰

Köye öğretmen yetiştirilmesi ve istihdamı için pratik çözüm olarak uygulanan eğitimci yetiştirme usulü ilerleyen yıllarda *Köy Enstitüleri* olarak adlandırılan bir yapıyı ortaya çıkarmıştır. Köylerin sosyal ve ekonomik yönden kalkınmasının eğitim ile ve köye yararlı öğretmenler vasıtasıyla olabileceği fikrinden hareketle eğitim seviyesinin artırılması, köylünün iyi birer müstahsil haline getirilmesi, sağlık işlerinin düzenlenmesi gibi amaçlarla 17 Nisan 1940 tarih ve 3803 sayılı kanunla Köy Enstitüleri kurulmuştur. Enstitülerden beklenen gaye ziraat, kültür dersleri ve köye yarayacak bir meslek öğretimi olacak tarzda atölye işleri şeklindedir. Başlangıçta sadece kırsal bölgelerdeki çiftçi çocuklarından 2.000 öğrencinin 5 yıl boyunca köy öğretmeni olarak eğitilmesi, tarım, el sanatları gibi dersleri de kapsayacak eğitimin ardından Milli Eğitim Bakanlığına bağlı köy okullarında görev almaları hedeflenmiştir.⁶¹

Yabancı Uzmanların Görüşlerinin Eğitim-Öğretime Etkisi

Cumhuriyetin ilk on yılında yoğun olmak üzere Avrupa'dan eğitim uzmanları Türkiye'ye getirilerek raporlar hazırlanmıştır. Bu raporlar doğrultusunda bütün eğitim kurumlarında düzenlemeler yapılmıştır. Türkiye'ye gelen uzmanlar arasında Amerikalı John Dewey ve Belçikalı Kühne önemli bir yer tutmaktadır.⁶² Dewey 1924 yılında Türkiye'ye gelip yaklaşık iki ay inceleme yaptıktan sonra iki rapor hazırlamıştır. Dewey'in raporlarından ilki bir *muhtıra* şeklindedir.⁶³ Milli

58 NARA, No: 2520/4, December 21, 1941.

59 1936 yılında Eskişehir Çifteler'de açılan ve başarılı olan ilk kursun ardından ertesi yıl sayıları 11'e çıkarılmış, sonraki yıllarda kurs sayısı giderek artmıştır. Bu kurslardan yetişen binlerce eğitimci sayesinde 6.598 köyde ilkokul açılmış, yaklaşık 8.600 eğitimci yetiştirilmiştir. Ergün, *Atatürk Devri...*, s. 169; Öztürk, *a.g.e.*, s. 148.

60 Ergün, *a.g.e.*, C. 5, s. 2055-2056; Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 83.

61 NARA, No: 2520/5, December 21, 1941; Ergün, *a.g.e.*, C. 5, s. 2121.

62 Binbaşoğlu, *a.g.e.*, s. 377.

63 8 maddeden oluşan raporun ayrıntıları için bkz. John Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, Devlet Basımevi, İstanbul 1939, s. 1-2.

Eğitim Bakanlığına sunduğu diğer rapor Amerika’ya döndükten sonra gönderdiği 30 sayfalık geniş bir rapordur.⁶⁴ Raporda temel eğitim-öğretim sorunlarının yanı sıra öğretmen maaşlarının yetersizliği,⁶⁵ köy okullarına öğretmen yetiştirilmesi, bazı öğretmen okullarında çeşitli alanlarda öğretmen yetiştirecek düzeyde özel dersler açılması gerektiğini vurgulayarak ilk ve ortaokulların müfredatlarından kaynaklanan bazı olumsuzluklara ve Darülfünuna kısaca değinmiş, özellikle yükseköğrenim için yurtdışına öğrenci gönderilmesi üzerinde durmuştur. Dewey ayrıca İstanbul Üniversitesi’nde bir Arkeoloji Bölümü açılmasını da önermiştir.⁶⁶

Alman Ticaret ve Sanayi Nezareti Müşaviri Kühne 1925 yılında teknik eğitime dair bir rapor hazırlamıştır. 1927 yılında Belçika Teknik Tedrisat Mühassıslarından Omer Buyse yeni açılacak mesleki ve teknik okullar hakkında raporlar hazırlayarak program önerilerini belirtmiştir. 1933’te hükümetin küçük öğrenciler için bir okul sistemi oluşturması amacıyla görevlendirdiği Amerikalı Beryl Parker da bir rapor hazırlamıştır.⁶⁷

1932 yılında üniversitenin ıslahı için davet edilen İsviçreli Albert Malche’nin hazırladığı raporla 1933-1934 yıllarında Türkiye’de geniş oranda iktisadi inceleme yapan Amerikan Heyeti raporunun⁶⁸ eğitim ile ilgili kısımları eğitim-öğretimin planlanması ve programların yenilenmesi anlamında katkı sunmuşlardır.⁶⁹ Bu raporlardan Dewey ve Kühne’nin *köye göre eğitim* ile ilgili görüşlerinin daha sonraki yıllarda köy öğretmeni yetiştirilmesi çabalarında etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca her iki uzmanın öğretmenlerin maaşlarının yetersiz olduğu konusundaki fikirlerinin benimsenmesi ile Mustafa Necati Bey’in başkanlığı döneminde öğretmen maaşlarının arttırıldığı ve öğretmenlerin geçim kaygılarının nispeten azaldığı görülmüştür. Kühne’nin teknik eğitimle ilgili tavsiyeleri de bakanlığın dikkate aldığı konulardandır.⁷⁰

64 Raporda özetle okul-çevre ilişkisine önem verilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Dewey, *a.g.e.*, s. 15.

65 1924 yılında öğretmenlerin aldığı maaşlar ayda 50 ile 70 lira arasında olup çok yetersiz olarak değerlendirilmektedir. Bu miktar o dönemde 25 ile 35 Amerikan dolarına tekabül etmektedir. Maaşlar sonraki yıllarda da Türkiye’deki bütün kamu kuruluşu görevlileri için yetersiz olarak kabul edilmektedir. Bu durum öğretmenleri ek iş yapmaya zorlamış, ayrıca kabiliyetli birçok öğretmen mesleği bırakıp farklı işlerde çalışmaya başlamıştır. *NARA*, No: 2520/5, December 21, 1941; *NARA*, No: 2520/6, December 21, 1941.

66 Dewey, *a.g.e.*, s. 25.

67 Parker’in araştırmasına göre Türk çocuklarının yalnızca 3’te 1’i eğitim olanaklarından yararlanmaktadır. Dr. Beryl Parker, *Türkiye’de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, Devlet Basımevi, İstanbul 1939. Parker çalışmalarına Ankara’da başlamış ve bu amaca uygun bir okul kurmuştur. Bu okulun bir model olarak kullanılması, burada eğitim alan öğretmenlerin benzer okullar kurmak için Türkiye’nin farklı bölgelerine gönderilmesi hedeflenmiştir. *NARA*, No: 2520/9, December 21, 1941.

68 Raporda Türkiye’deki eğitim kurumlarına dair sorunlar ve çözüm önerileri de yer almaktadır. *Amerikan Heyeti Raporundan: Maarif İşleri*, Devlet Basımevi, İstanbul 1939.

69 Dewey, *a.g.e.*, s. V.

70 Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, s. 356.

Harf İnkılabı, Dil Devrimi ve Millet Mektepleri

Alfabe değişikliği dönemin en köklü kültür inkılaplarından biridir. Arap harflerinin Türkçe için uygun olmadığı, yeni bir alfabe ihtiyacı olduğuna dair fikirler Tanzimat'a kadar uzanmaktadır. Tanzimat sonrasında başlayıp II. Meşrutiyet'te de devam eden çalışmalar ve dile getirilen fikirlerden bir sonuç alınamamıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra bu konu yeniden gündeme gelmiştir. Arap alfabesinin Türkçe sesleri yansıtmaktan uzak oluşunun yanında Cumhuriyetin ilk beş yılında eğitim alanında yapılan düzenleme ve iyileştirme çabalarına karşılık kültür inkılabının topluma yansımaları hedeflenen hızla erişememiştir.⁷¹ Bunun sonucunda harf değişikliğine dair fikirler 1927-1928 yıllarında yoğun olarak kamuoyunun gündemine yerleşmiştir.⁷² Yapılan çeşitli toplantılarla Latin harflerinin Türkçe için uygun olduğu kabul edilerek 1 Kasım 1928 tarihli kanunla Latin alfabesi kabul edilmiştir.⁷³

Bu yıllarda eğitim yalnızca öğrenim çağındaki çocuk ve gençleri değil bütün toplumu kapsayan bir mesele olarak algılanmış, bu amaçla halk eğitimi-ne özel bir önem verilmiştir. Millet Mektepleri Talimatnamesi yürürlüğe konularak bütün vilayetlerde Millet Mektepleri⁷⁴ açılmıştır.⁷⁵ Böylece yeni alfabenin kısa zamanda ve kolaylıkla öğretilmesi, halkın okuryazar duruma getirilmesi, hayatını ve geçimini sağlayacak bazı temel bilgilerin kazandırılması hedeflenmiştir.⁷⁶ 1928 yılında başlayan okuma yazma seferberliği ile birinci yılsonunda bu kurumlara devam eden yaklaşık yarım milyon kişiye belge verilmiştir. Millet Mekteplerinden belge alan kişi sayısının yıllık ortalaması ilerleyen yıllarda giderek azalmıştır.⁷⁷ 1928-1937 yılları arasında bu mekteplere yaklaşık 1,5 milyon kişi devam ederek belge almıştır.⁷⁸

71 Sevgi Özel, "Mustafa Kemal'le Yazgısı Değişen Türkçe", *Cumhuriyetin İlk Yıllarından Günümüze Dil, Kültür, Eğitim*, Der. Nazife Güngör, Gazi Üniversitesi Yayını, Ankara 2007, s. 69. 1927 yılı nüfus istatistiklerine göre Türkiye'de 1.111.496 okuma-yazma bilen nüfusa karşılık 12.517.992 kişi okuryazar değildir. *İstatistik Yıllığı*, Dördüncü Cilt-1930/31, Türkiye Cumhuriyeti Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul 1931, s. 49.

72 Ergün, *Atatürk Devri...*, s. 87-91.

73 Ergin, *a.g.e.*, C. 5, s. 1757- 1762.

74 Bu mekteplere başlangıçta *Halk Dersaneleri* daha sonra *Millet Mektepleri* ve son olarak *Ulus Okulları* denilmiştir. Ergin, *a.g.e.*, C. 5, s. 2142; Ergün, *Atatürk Devri...* s. 105.

75 Harf değişikliğinin hemen ardından 11.11.1928 tarihli Bakanlar Kurulu kararnamesiyle Millet Mektepleri Talimatnamesinin yürürlüğe konulması kararlaştırılmıştır. *BCA*, 30.18.1.2/1.1.13.

76 Mahmut Goloğlu, *Devrimler ve Tepkileri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2007, s. 283; Ergin, *a.g.e.*, C. 5, s. 2143; Turhan Oğuzkan, *Türkiye Cumhuriyetinde Halk Eğitimi*, Maarif Basımevi, Ankara, 1956, s. 73-81; Ergin, *a.g.e.*, C. 5, s. 2143. Harf İnkılabı sonrasında açılan Millet Mekteplerinin katkısıyla okuma yazma oranı hızla artmış, 1935'te %19,2'ye ulaşmıştır. Burhan Gökse, "Atatürk'ün Eğitim Hakkındaki Görüşleri ve Misak-ı Maarif", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.I, S.3, Temmuz 1985, s. 942, 951.

77 Oğuzkan, *a.g.e.*, s.19-28.

78 *NARA*, No: 2500/5, December 21, 1941: Oğuzkan, *a.g.e.*, s. 82 (Ek-III); Demirtaş, *a.g.m.*, s. 163; Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 48.

Görüş

Tablo 4: 1927-1935 Yılları Türkiye’de Okuma-Yazma Oranları

Yıllar	Yer	Toplam Nüfus Okuma-Yazma Bilen (%)	12 Yaş Üstü Nüfus Okuma-Yazma Bilen (%)
1927	Türkiye	8,15 ²	12,14
1927	İstanbul	39,40	50,10
1927	Gümüşhane	3,20	5,20
1935	Türkiye	15,60	25,13

Kaynak: NARA, No: 2500/5, December 21, 1941.

Tablo 5: Vilayetlere Göre Okuma-Yazma Bilme Oranları⁷⁹

VİLAYET	(%)	VİLAYET	(%)	VİLAYET	(%)
Afyonkarahisar	13,0	Erzincan	10	Manisa	14,7
Ağrı	4,5	Erzurum	6,4	Maraş	7,3
Amasya	14,8	Eskişehir	22,7	Mardin	3,8
Ankara	20,2	Gaziantep	8,5	Muğla	15,9
Antalya	13,2	Giresun	10,5	Muş	3,9
Aydın	15,3	Gümüşhane	7,6	Niğde	11,4
Balıkesir	15,3	İçel	17,5	Ordu	7,7
Bilecik	19,4	Isparta	18,0	Samsun	13,8
Bolu	14,7	İstanbul	53,7	Seyhan	14,5
Burdur	14,8	İzmir	29,8	Siirt	3,8
Bursa	24,7	Kars	10,1	Sinop	9,1
Çanakkale	23,0	Kastamonu	8,8	Sivas	8,4
Çankırı	9,5	Kayseri	12,8	Tekirdağ	21,1
Çoruh	12,3	Kırklareli	26,4	Tokat	9,0
Çorum	6,6	Kırşehir	10,7	Trabzon	10,8
Denizli	14,7	Kocaeli	22,1	Urfa	4,8
Diyarbakır	5,8	Konya	14,3	Van	4,5
Edirne	20,5	Kütahya	11,5	Yozgat	9,2
Elazığ	7,3	Malatya	7,6	Zonguldak	13,4

Kaynak: NARA, No: 2500/5, December 21, 1941.

⁷⁹ Amerikan belgelerindeki bu veriler muhtemelen Türkiye’deki 1937-1938 yılları istatistikleri dikkate alınarak ifade edilmiştir. NARA, No: 2500/5, December 21, 1941.

Halkın yalnızca okuryazar olmasının yeterli görülmediği, aynı zamanda okuduğunu anlayıp, okuma zevki kazanması amacıyla 1936 yılından itibaren okuma odaları açılmıştır. Bu odalara çoğunluğu erkek olmak üzere çok sayıda kişi devam etmiştir. 1936 yılında 543 halkodasından toplam 95.951 okuyucu faydalanmıştır.⁸⁰

Harf inkılabının ardından Türk dilinin özgün varlık hazinesine ulaşmak amacıyla dilde yapılan en önemli reform 1932 yılında kurulan Türk Dil Kurumu önderliğinde gerçekleştirilen derleme çalışmalarıdır. 1933 yılının ilk ayında başlayan derleme faaliyeti neticesinde, 16 ay içinde, 129.792 adet fiş toplanmıştır. Bu fişler daha sonra İstanbul Üniversitesinde lise ve ortaokul Türkçe-Edebiyat öğretmenlerinden oluşan bir heyet tarafından taranarak Türkçe karşılıkları belirlenmiştir. Taramalar sonucunda Derleme Dergisi yayınlanmış, 1937-1938 ders yılında ilk ve ortaöğretimde Matematik, Fizik, Kimya, Mekanik, Biyoloji, Botanik ve Jeoloji terimlerinin Türkçe karşılıkları tespit edilerek broşürler halinde basılmıştır.⁸¹

Cumhuriyet Dönemi'nde eğitim ve kültür alanında yapılan yeniliklerden biri de Halkevlerinin kurulmasıdır. 19 Şubat 1932 yılında kurulan ve ilerleyen yıllarda sayıları arttırılan Halkevleri, ülkenin sosyal ve kültürel kalkınmasında, Cumhuriyetin getirdiği yeniliklerin geniş halk kitlelerine ulaşmasında oldukça önemli bir görevi yerine getirmiştir. Halkevleri ve daha sonra kırsal bölgelerde kurulan halkodaları sayesinde bilimsel faaliyetler ülkenin en ücra köşelerine kadar ulaştırılmıştır. Tarih, edebiyat, güzel sanatlar, folklor gibi alanlarda halkevlerinin gerçekleştirmiş olduğu faaliyetler ulusal değerlerinin korunmasını ve sonraki nesillere aktarılmasını sağlamıştır.⁸²

Amerikan belgelerine göre Cumhuriyet rejiminin en önemli kazanımlarından birisini oluşturan toplu eğitimin başarısı toplumun değil hükümetin bu konudaki titizliği sayesinde gerçekleşmiştir. Hükümetler en önemli görevlerinin eğitim olduğunu her fırsatta vurgulamış, eğitim her alanda uygulanması gereken bir politika olarak belirlenmiştir. Lise mezunu her erkek askerliğini yedek subay olarak yapmak zorundadır. Türk subayının en önemli görevlerinden biri acemi erleri eğitmektir. Eğitim alan acemi er de memleketine döndüğünde çevresini eğiteceği için bir seferberlik halinde milletin daha bilinçli ve hazır bir hale geleceği anlayışı mevcuttur. Bu nedenle ordu büyük bir okul ve eğitim

80 Oğuzkan, *a.g.e.*, s. 25, 84.

81 Bu dönemde Güneş-Dil teorisi çerçevesinde yapılan çalışmalar söz konusudur. Bu teoriye göre ilk kültürel ses dili Güneş kültürüyle ilgilidir ve Orta Asya'da ortaya çıkıp yayılmıştır. Dolayısıyla Hint-Avrupa ve Semitik dillerinin kaynağının Türkçe olduğu tezi savunulmuştur. Ergin, *a.g.e.*, C. 5, s.1747-1748; Ergün, *Atatürk Devri...*, s. 129-132.

82 *BCA*, 490.1.0.0/846.349.2; Ergün, *Atatürk Devri...*, s. 158; Zeki Ankan, "Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt 6, Sayı 3, 2014, s. 261; Tevfik Çavdar, "Halkevleri", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. 4, İletişim Yay., İstanbul, 1983, s. 882.

yeri olarak görülmüştür. Askerlik hizmetini tamamlayan vatandaşlardan okuma yazma öğrenenlerin bir kısmı memleketlerine döndüklerinde muhtarlık gibi görevlere getirilmiştir. Modern savaş usullerine hazırlanabilmek için eğitim sistemi toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak düzeye getirmek ve ticaret okullarının önemini arttırmak bu yıllarda önemli faktörler olarak değerlendirilmektedir.⁸³

Yüksek Öğretimde Gerçekleşen Gelişmeler

Eğitimde yenileşme faaliyetlerinin biri de yükseköğretim alanında yapılan çalışmalardır. Hükümet yetkilileri yeni alfabeyi ve dildeki reformu gerçekleştirmiş, yeni kanunları uygulamaya koymuş ve ekonomik reformlara başlamıştır ancak üniversite bunlara çok az katkı sağlayabilmiştir. Batılılaşmanın en önemli araçlarından biri olarak görülen üniversitenin bekleneni verememesi bu kurumda reform yapılmasını gündeme getirmiştir.⁸⁴ Reformun nasıl yapılması gerektiği yönünde bir rapor hazırlaması için İsviçre Cenevre Üniversitesi Pedagoji Profesörü Albert Malche görevlendirilmiştir. 1932 yılında Türkiye’ye gelen Malche İstanbul Üniversitesi’nin ıslahı amacıyla derin bir araştırma sonucu hazırladığı raporunu 1 Haziran 1932 tarihinde Milli Eğitim Bakanı Esat Sagay’a sunmuştur.⁸⁵ Rapor sonucuna göre hazırlanan kanun tasarısı 31 Mayıs 1933 tarihinde 2252 sayılı İstanbul *Darülfünunu’nun İlgasına ve Maarif Vekaletince Yeni Bir Üniversite Kurulmasına Dair Kanun* adıyla mecliste kabul edilmiştir. Böylece 31 Temmuz 1933 tarihinde İstanbul *Darülfünunu* kapatılarak 1 Ağustos’ta İstanbul Üniversitesi kurulmuştur.⁸⁶ Bu yenilikle birlikte üniversitenin özerkliği kaldırılmış, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bir okul haline dönüştürülmüştür. Ayrıca çoğunluğu medrese kökenli olan eğitimcilerin büyük kısmının görevine son verilerek 151 öğretim üyesinden 59’u yeni üniversitede görev almıştır.⁸⁷ Darülfünun eğitimcilerinden büyük kısmının kadro dışı kalması üzerine bunların yerine, yeni üniversitenin Batı dünyasındaki gelişmelerin tamamından haberdar olmasını da sağlamak amacıyla, çoğu Alman ve İsviçreli profesörler üniversite kadrosuna eklenmiştir.⁸⁸ 1933 yılı başında 48 yabancı profesörle anlaşma yapılmıştır. Böylece 18 Kasım 1933 tarihinde açılan yeni üniversitenin öğretim kadrosu Batıda

83 NARA, No: 2500/6, December 21, 1941.

84 Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde İstanbul Üniversitesi reformunu yönetecek ve yürütecek bir reform komisyonu kurulmuştur. Komisyonunda görev alan kişiler arasında Matematik Profesörü Kerim Erim, Talim Terbiye Kurulu üyelerinden Avni Başman ve Türkiye’de teknik okulların kurucusu olarak gösterilen Reşit Uzel, Müsteşar Salih Zeki ve Müfettiş Osman Horsaanlı yer almıştır. Ergün, *Atatürk Devri...*, s. 141; Horst Widmann, *Atatürk ve Üniversite Reformu*, Kabcacı Yayınevi, İstanbul 2000, s. 83.

85 Widmann, *a.g.e.*, s. 76-77. Rapor Atatürk tarafından da incelenmiştir. Utkan Kocatürk, “Atatürk’ün Üniversite Reformu İle İlgili Notları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.1, S.1, Kasım 1984, s. 3-95. Raporla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Albert Malche, İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor, Devlet Basımevi, İstanbul 1939.

86 Kocatürk, *a.g.m.*, s. 4.

87 Ergün, *Atatürk Devri...*, s. 142.

88 NARA, No: 2500/6, December 21, 1941.

Gazi

Akademik
Bakış

335

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

eğitim gören Türkler ile Nazi baskısından kaçan Alman ve Orta Avrupa kökenli profesörlerden oluşturulmuştur. Özellikle Almanya'dan⁸⁹ çok sayıda profesör getirilmiştir. Üniversiteye düzgün kitaplar sağlamak için emekliye ayrılan profesörlerin bir kısmı Avrupa'nın en iyi ders kitaplarını Türkçeye çevirmekle görevlendirilmiştir.⁹⁰

Bu yıllarda Türkiye'de yükseköğretim için verilen diplomalar Avrupa'da verilenlerle kıyaslanabilir niteliktedir. Yükseköğretim seviyesinde eğitim-öğretim yılı 15 Eylül'de başlayıp 15 Haziran'da bitmektedir. Eğitim genelde 09.00'dan 13.00'e kadar devam etmektedir. Alman hocaların yükseköğretimde baskın oldukları ve özellikle İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinde görev yaptıkları göze çarpmaktadır. Tamamı göçmen olan bu eğitimcilerin büyük kısmı Yahudi'dir. Bütün fakültelerde en az bir Türk eğitimci bulunmakta olup bu durumun yabancıların yapabileceği propagandaya karşı bir önlem olarak düşünüldüğü ifade edilmektedir. Farklı milliyetlerden yabancı öğretmenler özellikle sanat ve ticaret dersleri için ülkenin farklı okullarına serpiştirilmiştir. Aynı dönemde yabancıların eğitim sistemine sızma çalışması gibi bir teşebbüs gözükmemektedir.⁹¹ Yahudiler anti-semitizmden kaçarak Türkiye'ye göç etmiştir. Türk hükümeti de bu durumdan çıkar sağlamayı bilmiştir. Böylece eğitimde Fransız etkisi azalmış, Alman etkisi artmıştır. Bununla birlikte bu yıllarda yabancı eğitimcilere karşı bir tepki de ortaya çıkmıştır. Bunun temelinde Türkiye'de bir yıl içinde derslerini Türkçe vereceklerine dair sözleşmeye rağmen sürenin bitimine doğru eğitimcilerin bu şartı taşıyamaması yer almıştır. Nitekim ilk yılın sonunda sözleşmeye uyanların kalması diğerlerinin gönderilmesi gerektiği yönündeki düşüncelerden de hareketle yabancı öğretmenler açısından bir belirsizlik durumu ortaya çıkmıştır. Bu şekilde bir taahhüdün Türk milliyetçiliğinin bir tezahürü olarak ortaya çıktığı savunulmaktadır. İddiaya göre bu yıllarda Türkiye'de öğretmen yetiştirme programları meyvelerini vermeye başlamış, yeni öğretmenlere çalışacakları okullarda istihdam alanları sağlanmaya çalışılmıştır.⁹²

Aynı dönemde Ankara'da yükseköğretim kurumları oluşturulmasına yönelik çabalar da dikkat çekicidir. Henüz Milli Mücadele yıllarında Ankara'da

89 Yeni üniversitenin açıldığı yıl yurtdışından gelen 38 yabancı profesörden 32'si Alman'dır. Alman hocaların içinde en dikkat çeken Profesör Dr. Ferdinand Sauerbruch olarak gösterilmektedir. Sauerbruch üniversitede ders vermenin yanı sıra sağlık sistemini düzenlemek amacıyla Türk hükümeti tarafından bir rapor hazırlamakla görevlendirilmiştir. Yahudi oldukları için Almanya'dan sürülen bazı bilim adamlarına iş bulmak amacıyla Zürih'te bir kuruluş oluşturulmuştur. Bu kuruluşun başında Macar asıllı Patolojik Anatomi Profesörü Dr. Phillipe Schwarz görev almıştır. Hükümet tarafından Türkiye'ye davet edilen Albert Malche Schwarz'a başvurmuştur. Schwarz da Türkiye'ye gönderilmek üzere Almanya'nın seçkin üniversitelerde çalışan elit bir kadro oluşturmuştur. *NARA*, No: 2520/8, December 21, 1941; Widmann, *a.g.e.*, s. 91-98.

90 *NARA*, No: 2520/7, December 21, 1941.

91 *NARA*, No: 2520/7, December 21, 1941.

92 *NARA*, No: 2520/8, December 21, 1941.

Görüş

Akademik
Bakış

336

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

bir Hukuk Mektebi açılması gündeme gelmişse de bu okul Adliye Hukuk Mektebi adıyla 1925 yılında açılabilmiştir. Ayrıca 1928 yılında Almanya’dan davet edilen 11 öğretim üyesinin yürüttüğü çalışmalar neticesinde 1930 yılında Ankara’da Ankara Yüksek Ziraat Mektebi açılmıştır.⁹³ Amerikan belgelerinde, Türk-Alman ilişkileri açısından bakıldığında, Türk hükümetinin kültürel ve akademik hayatın merkezini İstanbul’dan Ankara’ya kaydırmaya çalıştığı yorumu yapılmakta ve Ankara’da saf bir Alman Teknik Lisesinin kurulması Alman profesörlerin İstanbul Üniversitesi’nde derslere girmesinden daha önemli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Ankara’da kendi kendine yeten bir üniversite kurma imkânı olmadığı düşüncesiyle tarım ve veterinerlikle ilgili teknik liseler kurulması ve bunların zamanla bir üniversiteye dönüştürülmesi planlanmıştır.⁹⁴ Kurulması planlanan teknik liselerin Alman modeline göre oluşturulması Almanya’da kayda değer ilgi uyandırmış ve birçok kuruluş bu okullara Almanca kitaplardan oluşan bir kütüphane kazandırmak için bir araya gelmiştir. Almanya’da bir kütüphane kendi kaynaklarından oluşan ve toplamı yaklaşık 6.000 ciltlik 3.000 eser ve son yıllardaki olayları kapsayan 400 dergi göndermiştir. Farklı Alman kütüphaneleri de resmi yayınlarının kopyalarını bağışlamıştır. Kurulan komitenin Ankara’daki yeni lise için temin ettiği kitap sayısı ise 9-10 bin cilt arasındadır.⁹⁵

Ankara’da yükseköğretim alanında yapılan düzenlemeler arasında dil ve tarih bilimleri alanında yükseköğretim kurumları oluşturulması çalışmaları da yer almaktadır. 1935 yılına gelindiğinde Türk Dili ve Türk Tarihi ile ilgili tetkik ve araştırma çalışmalarının da etkisiyle bu alanlarda öğretmen yetiştirilmesi amacıyla Ankara Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi kurulmuştur. Ayrıca İstanbul’daki Mülkiye Mektebi Ankara’ya taşınmış ve Siyasal Bilgiler Okulu adını almıştır. 1934 yılında da İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinde öğrenci yoğunluğunun artması üzerine Ankara’da bir Tıp Fakültesi açılmasına dair girişimler II. Dünya Savaşı’nın çıkması ve mali nedenlerden dolayı 1945 yılında neticelenmiştir. Doğu bölgesinde Van merkezli yeni bir üniversite kurulması fikri de bu yıllarda bizzat Atatürk tarafından dile getirilmiştir. Bu amaçla devlet adamı ve öğretim üyelerinden oluşan bir grup bölgeye inceleme gezisi düzenlemiş ve bir rapor hazırlamıştır. Rapor neticesinde Van Ortaokulu liseye çevrilmiş, Erciş’te Köy Enstitüsü kurularak sanat enstitüleri açılmışsa da II. Dünya Savaşı yükseköğretimle ilgili çalışmaları sekteye uğratmıştır.⁹⁶

93 Ergün, *Atatürk Devri...*, s. 147.

94 NARA, No: 2500/6, December 21, 1941.

95 Bu eserler sadece teknik alan eserleri içermemektedir. Aralarında Alman kanunları ve bunlarla ilgili yorumları içeren eserler ile ekonomi ve tıp kitapları da bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye hakkında yazılmış Alman kitaplarının yanı sıra Alman tarih, sanat ve edebiyatı ile ilgili eserler ve romanlar, Nasyonal Sosyalizm ve Yeni Almanya’nın hedefleriyle ilgili kitaplar da yer almaktadır. NARA, No: 2500/7, December 21, 1941.

96 Ergün, *Atatürk Devri...*, s. 148-150.

Gazi

Akademik
Bakış

337

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

Cumhuriyetin ilk yıllarında çeşitli alanlarda eğitim almak üzere yurtdışına öğrenci gönderilmiştir. 1924 yılında bu öğrencilerin büyük çoğunluğu başta Almanya olmak üzere Avrupa ülkelerinde bulunmaktadır.⁹⁷ Öğrenciler kimya, tekstil endüstrisi, matematik, tıp, sanat vb. alanlarda eğitim almışlardır. Yeterli maddi imkânâ sahip olan aileler erkek çocuklarını okumaları için Avrupa'ya ya da Amerika'ya göndermişlerdir. Devlet tarafından yurtdışına gönderilebilmek için lise mezun olmak gereklidir. Fakir ailelerin çocuklarını okutma imkânı sınırlıydı. Köylü aileler de çocuklarının iş gücüne ihtiyaç duymaktaydı. Dolayısıyla yurtdışında okuyan öğrencilerin çoğunun şehirli olup yönetici ve tüccar çocukları oldukları söylenebilir.⁹⁸ Almanya'da okuyan öğrencilerin büyük bir kısmı İstanbul ve İzmirli olmakla birlikte Anadolu'nun bütün kesimleri temsil edilmekte ve Erzurum, Samsun, Konya, Malatya, Kayseri, Edirne gibi şehirlerden de eğitim gören öğrenciler bulunmaktadır. Kız öğrencilere de eşit şartlar sağlanmıştır. 1937 yılında Münih'te bulunan toplam 70 öğrenciden 5'i kız öğrencidir. Yurtdışında okuyan öğrencilerin çoğu burslu olup okul harçları, kitap masrafları, sağlık hizmetleri gibi giderleri hükümet tarafından karşılanmıştır. Aldıkları burs miktarı Amerikan standartlarına yakın durumdadır. Almanya'da yaşayan öğrenciler şahsi harcamaları için ayda 98 lira (300 Alman Markı),⁹⁹ Amerika'daki öğrenciler 125 dolar burs almaktadır. Bu miktarlar Türk öğrencilerinin rahat bir yaşam sürmeleri için yeterli olarak değerlendirilmektedir. Hükümet, yurtdışında okuyan öğrencileri denetlemek amacıyla bir müfettiş görevlendirilmiştir.¹⁰⁰ Bu müfettiş maddi konulardan sorumlu olmakla beraber öğrencilerin özel yaşamları ve genel gidişatları ile ilgili raporlar hazırlamakla da yükümlü tutulmuştur. Ofisi Berlin'de bulunan müfettiş, öğrencilerle temas kurmak için sık sık seyahat etmiştir. Öğrencinin diplomasını alma süresinin olağanüstü bir şekilde uzaması halinde müfettiş hükümete bir rapor gönderip ülkeye geri çağırılmasını önerme hakkına sahiptir.¹⁰¹ Her öğrencinin yurtdışında eğitim maliyeti aşağı yukarı 10.000 lira civarındadır. Doktora öğrencilerinin programı tamamlamaları için belirlenen süre ortalama 7 yıldır.¹⁰²

Görüş

Akademik
Bakış
338
Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

97 *Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekaleti 1339-1340 Ders Senesi İhsaiyat Mecmuası*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1341, s. 36-37.

98 Bu dönemde yurtdışında okuyan öğrencilerin büyük bölümü Almanya'ya gönderilmiştir. Amerika da cazip olmakla birlikte burada eğitim almak daha maliyetli olduğu için Almanya öncelikli olarak tercih edilmiştir. *NARA*, No: 2530/1, November 28, 1941; *NARA*, No: 2530/2, November 28, 1941.

99 *NARA*, No: 2530/2, November 28, 1941.

100 İcra Vekilleri Heyetinin 4400 numaralı kararı çerçevesinde öğrencilerin buldukları ülkelere göre alacakları maaşlar belirlenmiş, aynı zamanda teftiş edilmeleri amacıyla Almanya'nın Berlin şehrinde bulunan müfettiş ilave olarak Fransa'nın başkenti Paris'e de bir müfettiş gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Faik Reşid, *Maarif Düsturu*, Cilt 1, s. 271.

101 *NARA*, No: 2530/3, November 28, 1941

102 *NARA*, No: 2530/3, November 28, 1941.

Tablo 6: 1923-1938 Yılları Arasında Yurtdışında Eğitim Gören Öğrenci Sayısı¹⁰³

Yıllar	Almanya	Fransa	İsviçre	İtalya	İngiltere	Belçika	ABD	Çekoslovakya	Avusturya	İsveç	SSCB	Macaristan
1923-1924	18	9	1	-	-	-	1	-	-	-	-	2
1925-1926	15	23	2	1	-	-	-	-	2	2	-	2
1927-1928	6	24	-	2	1	3	-	-	2	3	-	1
1928-1929	38	89	1	-	7	25	-	4	5	-	-	1
1929-1930	106	99	22	2	7	31	7	4	5	2	-	3
1930-1931	110	94	24	3	6	30	4	4	7	2	-	1
1931-1932	100	80	17	4	6	23	2	4	1	2	-	-
1932-1933	97	99	16	5	9	29	4	5	1	2	-	-
1933-1934	99	82	10	6	9	46	18	5	3	2	-	-
1934-1935	103	84	7	6	15	43	23	1	5	-	-	-
1935-1936	86	55	11	6	9	28	23	1	3	-	2	-
1936-1937	97	44	13	5	6	21	15	-	1	-	1	1
1937-1938	133	35	17	15	13	11	9	-	-	-	-	1

Kaynak: NARA, No: 2530/1, November 28, 1941.

Yurtdışında öğrenim gören öğrenciler eğitimlerinin ardından hükümet için çalışmakla yükümlü tutulmuştur. Bu dönemde yükseköğrenim görmüş kişi sayısının az olması, buna mukabil devlet kadrolarında istihdam için kendilerine ihtiyaç duyulması dolayısıyla hemen hepsi önemli mevkilere getirilerek oldukça saygın bir konumda yer almışlardır. Bu öğrencilerin yabancılarla evlenmeleri yasaklanmıştır. Amerikan belgelerine göre bunun en önemli nedeni yeni Türkiye’yi eğitmek, kaynaklarını geliştirmek ve ülkeye hizmet etmektir.¹⁰⁴

Gazi

Akademik
Bakış

339

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

103 1923-1924 ve 1924-1925 yıllarına ait istatistikler şu kaynaklardan alınmıştır: Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekaleti 1339-1340 Ders Senesi İhsaiyat Mecmuası, Matbaa-i Amire, İstanbul 1341, s. 36-37; Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekaleti 1925-1926 Ders Senesi İhsaiyat Mecmuası, Devlet Matbaası, İstanbul 1928, s. 4-5.

104 NARA, No: 2530/1, November 28, 1941.

Azınlık ve Yabancı Okullarının Durumu

Türkiye’de yaşayan gayrimüslim topluluklar Osmanlı Dönemi’nde kendi okullarını açarak eğitim alanında özel bir statüde yaşamışlardır. Kural olarak eğitim dili ya topluluğun kendi dili ya da Fransızca olarak uygulanmıştır. Okullarda verilen eğitim topluluğun idealleri ve dinî inanışları ile bağlantılı olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar dini müesseselerinin bir parçası olarak faaliyet gösteren azınlık okullarının Lozan Antlaşmasının azınlıklarla ilgili maddeleri kapsamında eğitim faaliyetlerine devam etmelerine müsaade edilmişse de din sınıfından olmayan ve azınlık üyelerinden oluşan bir komite tarafından yönetilmeleri kararlaştırılmıştır. Bu okulların Türk Dili, Tarih ve Coğrafya öğretmenleri çalıştırmaları zorunlu hale getirilmiş, hükümet tarafından denetlenmeleri sağlanmıştır. Azınlık okullarındaki öğretmenlerin çoğunun belli dönemlerde Türk karşıtı politikalar benimsedikleri iddiasıyla özellikle bazı Rum okulları sorunlar yaşamıştır.¹⁰⁵ Çoğunun eğitim dili Fransızca olan Yahudi okulları hükümet tarafından ya İbranice ya da Türkçe kullanmaları yönünde uyarılmıştır.¹⁰⁶ Anadolu’daki Hıristiyan okulları Rum ve Ermenilerin eğitim gördüğü okullardır. Geçmiş yıllarda bu okullar özellikle Ermeni milliyetçiliğinin odak noktası olmuşlardır.¹⁰⁷ Bu durumun farkında olan Türk hükümeti, tekrar böyle girişimlere mahal vermemek için azınlık ve yabancı okullarını kontrol altında tutmaya çalışmıştır. Müfredatlarını belirlenmiş kurallara göre oluşturmaları konusunda okul idareleri uyarılmış, devlete ait olmayan bu okulların vergileri arttırılmıştır. Azınlık okulları üzerindeki düzenlemeler eskisi gibi rahat hareket etmelerini engellemiştir. Kanunlara uygun eğitim uygulamayan okullar kapatılmıştır.¹⁰⁸

Tablo 7: Türkiye’deki Azınlık İlkokulları, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

Yıllar	İlkokul	Öğretmen	Öğrenci
1924-1925	138	1.118	21.004
1929-1930	117	1.185	17.853
1934-1935	106	961	14.703

105 Azınlık okullarının faaliyetleri Milli Mücadele yıllarında da dikkatle takip edilmiş kanunlara uymayan veya işgal güçleriyle birlikte hareket eden Antalya ve Trabzon gibi bölgelerde bazı Rum mektepleri kapatılmıştır. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre:1, Cilt 8, İçtima: 148, 10.2.1337, s. 170-171.

106 NARA, No: 2540/1, December 21, 1941.

107 İstanbul’da bulunan Robert Koleji geçmiş yıllarda öğrencilerinin çoğunu Osmanlı Devleti’ne bağlı olan Bulgaristan’dan almış ve Bulgaristan bağımsızlık hareketinin liderleri isyan için ilhamlarını bu kolejden edinmiştir. NARA, No: 2600/5, February 24, 1942.

108 NARA, No: 2600/5, February 24, 1942. 1925-1926 öğretim yılında 57’si İstanbul, 6’sı İmroz Adasında olmak üzere 63 Rum okulu bulunuyordu. Aynı öğretim yılında tamamı İstanbul’da olmak üzere toplam 35 Ermeni okulu faaliyettedir. Mustafa Serhan Yücel, *Türkiye’de Yabancı Okullar ve Azınlık Okulları (1925-1926)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016, s. 157, 235.

1935-1936	105	738	14.073
1936-1937	101	481	13.443
1937-1938	98	488	12.511

Kaynak: NARA, No: 2540/1, December 21, 1941.

Türkiye’de azınlıkların yanı sıra yabancılar tarafından kurulan ve kontrol edilen yabancı okullar sorunu da cumhuriyetin ilk yıllarında ülke gündeminde zaman zaman yer bulmuştur. Bu okulların *fesad yuvaları* olduğu ve bu nedenle kapatılması gerektiği fikri Milli Mücadele yıllarında meclisin gündemine gelmiştir.¹⁰⁹ Ülkedeki yabancı çocuklarının eğitim görmeleri veya misyonerlik faaliyetleri için kurulan bu okullarda 1931 yılından önce birçok Türk entelektüel ve zenginlerinin çocukları da öğrenim görmüştür. Sonraki yıllarda bu okullara tamamen yabancılar kayıt yaptırmış, çok az sayıda yabancı ise çocuklarını devlet okullarına göndermiştir.¹¹⁰ 1924’ten 1938’e kadar yabancı ilkokulların sayısında belirgin bir azalma görülmüştür. Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun uygulanması ile ülke içerisindeki yabancı okulların bu kanuna uymak istememeleri çeşitli sorunları ortaya çıkarmıştır. Laik eğitim sistemini yerleştirme çabalarına rağmen bu okullarda zaman zaman dinî ve politik propaganda yapılması, bakanlığın belirlediği esaslara¹¹¹ uygun eğitim yapılmaması Fransız okulları başta olmak üzere pek çok okulun kapanmasına neden olmuştur.¹¹² Bu okullarda devlet denetiminin artması ve okulların hükümetin belirlediği kanunlara göre hareket etme zorunluluğunun getirilmesi okul sayılarının azalmasını etkilemiştir.¹¹³

Tablo 8: 1924-1938 Yılları Arasında Türkiye’de Yabancı İlkokul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

Yıllar	İlkokul	Öğretmen	Öğrenci
1924-1925	67	824	7.297
1929-1930	62	1.038	10.873
1934-1935	37	330	3.503
1935-1936	30	247	2.627
1936-1937	23	214	2.189
1937-1938	22	133	1.773

Kaynak: NARA, No: 2540/2, December 21, 1941.

109 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: I, Cilt 8, İctima:148, 10.2.1337, s. 170.

110 NARA, No: 2540/2, December 21, 1941.

111 Yabancı okulların Türk Milli Eğitim Bakanlığının belirlediği esaslara göre faaliyet yürütmeleri amacıyla 1926 yılında bir tamim yayınlanmıştır. Ergin, *a.g.e.*, C. 5, s. 2086-2088.

112 Ergün, *Atatürk Devri...*, s. 60.

113 BCA, 30.10.0.0/ 24.137.9.

Türkiye'de faaliyet gösteren yabancı eğitim kurumlarından Amerikan okullarının kurulmasında başlangıçta misyonerlik faaliyetleri önemli rol oynamıştır.¹¹⁴ Devam eden yıllarda bu okulların dinî rolü ikinci plana itilmiş ve yerini ahlaki eğitim almıştır. Amerikan okullarında özellikle tarım ve mühendislik konuları başta olmak üzere teknik konular önem kazanmıştır. Amerikan ve İngiliz kurumlarındaki öğrenci sayısı 1935'ten sonra kayda değer biçimde artmıştır.¹¹⁵ Robert Koleji ve İstanbul'daki Kız Koleji Amerikan vakıfları tarafından, diğerleri Amerikan Yabancı Misyonlar Komisyonu tarafından desteklenmiştir.¹¹⁶ Amerikan belgelerine göre bu okullarda görev yapan Amerikalı öğretmenler iyi eğitilmiş olup, Türkçeyi ve Türk geleneklerini bilmektedirler. Robert Koleji bir İngilizce programı, normal kolej programı ve mühendislik programı uygulamaktadır.¹¹⁷

Cumhuriyetin ilk yıllarında faaliyet gösteren 2 İngiliz okulunda 228 öğrenci öğrenim görmektedir. İngiliz okulları diğer yabancı okullardan farklı olarak paralı ve tamamen ticarî okullar olarak gösterilmektedir. Öğretmenleri İngiltere'den sağlanan bu okullarda İngiliz programı uygulanmaktadır.¹¹⁸ 1934-1935 yılında İngiliz okullarından İstanbul Nişantaşı Erkek Ortaokul ve Lisesinde 129 ve İstanbul Beyoğlu Kız Ortaokul ve Lisesinde 61 öğrenci bulunmaktadır.¹¹⁹ Amerikan belgelerinde bu yıllarda Amerikan ve İngiliz okullarının kısmen istenmeyen propaganda faaliyetlerinde bulunmadıklarının hükümet tarafından fark edilmesi, eğitim kurumu olarak iyi çalışmaları, kısmen de Türk kamuoyunun Anglo Sakson dünyaya doğru sürüklenmesinden dolayı geliştiği iddia edilmektedir.¹²⁰ İngiliz Eğitim Konseyi Türkiye'de İngilizce öğreten kurumların sayısını 1942 yılında 42'den 89'a çıkarmıştır. Bu kurumlar 30 farklı şehirde bulunmaktadır. Bu yıllarda İngilizce öğrenenlerin sayısı 2.899'dan 4.132'ye yükselmiştir. Bu öğrencilerin 1.605'i halkevlerindeki kurslara devam etmiştir.¹²¹

Görüş

Akademik
Bakış
342
Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

- 114 Ayten Sezer Arıç, *Atatürk Döneminde Yabancı Okullar (1923-1938)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014, s. 2-13.
- 115 Öğrenci sayılarındaki artışlar Kayseri-Talas'taki Erkek Okulu hariç bütün okullarda gözlemlenmiştir NARA, No: 2540/3, December 21, 1941. Talas Erkek Okulu 1854 yılında açılmış olmakla birlikte 1917 yılında kapanmış, yaklaşık 10 yıl sonra yeniden açılarak eğitim öğretime başlamıştır. İç bölgede yer alması, yöreye çok kar yağması ve derslerin sınırlı olması okulda görev yapacak öğretmen ve idareci bulunmasını zorlaştırmıştır. Arıç, *a.g.e.*, s. 88-89.
- 116 1937-38 yıllarında 2'si ortaokul, 5'i lise olmak üzere 7 Amerikan okulunun toplam geliri 439.045 lira olmakla birlikte yalnızca 194.705 lirası öğrenci ücretidir. Görülüyor ki bu okullarına Amerikan vakıf ve misyoner komisyonları tarafından yapılan mali yardımlar son derece önemli miktarlardadır. Arıç, *a.g.e.*, s. 109.
- 117 NARA, No: 2540/6, December 21, 1941; Arıç, *a.g.e.*, s. 92-96.
- 118 Arıç, *a.g.e.*, s. 135.
- 119 NARA, No: 2540/3, December 21, 1941.
- 120 NARA, No: 2540/4, December 21, 1941.
- 121 NARA, No: 2540/6, December 21, 1941.

Tablo 9: Yıllara Göre Türkiye’deki Amerikan Okullarında Öğrenim Gören Öğrenci Sayısı

Yıllar	Robert Koleji	İstanbul Kadın Koleji	Üsküdar Kız Ortaokul ve lisesi	Tarsus Erkek Ortaokul ve lisesi	Talas Erkek Meslek Okulu	İzmir Kız Ortaokul ve Lisesi	Merzifon Kız Ortaokulu	Toplam ³
1923-1924	471	311	263	-	-	81	11	1.830
1934-1935	405	237	133	52	26	60	38	973
1941	955	500	-	-	-	-	-	1.655

Kaynak: NARA, No: 2540/3, December 21, 1941.

Türkiye’de Amerikan ve İngiliz okullarının yanı sıra Fransız, İtalyan, Alman, Avusturya, Bulgar, Yugoslav ve İran okulları da faaliyet göstermiştir. Fransız ve İtalyan okullarının önemli kısmı tarikatlar¹²² tarafından işletilmiştir. En önemli Fransız kız okullarından biri İstanbul’daki Notre Dame de Sion de Pera’dır.¹²³ 1930’lu yıllarda kısmen Fransa’nın prestij kaybından, kısmen de İtalya ile olan soğuk ilişkilerden dolayı bu okullara olan katılım önemli ölçüde azalmıştır. Türk hükümeti Katolikler tarafından işletilen bu okullara politik ve dinî propaganda yaptıkları şüphesiyle temkinli yaklaşmıştır.¹²⁴ Cumhuriyetin ilk yıllarında 16 İtalyan okulu faaliyetleyen 1937-1938’de bu sayı 7’ye düşmüştür. Bu okulların 5’i ilkokul düzeyindedir.¹²⁵ 1935 yılında İstanbul’da bir kız ortaokulu ile ticaret ortaokul ve lisesi olmak üzere iki İtalyan okulunda eğitim gören toplam öğrenci sayısı 413’tür. 1934-1935 yılları arasında İstanbul Tophane’de St. George Kız Ortaokulu ve İstanbul Galata’da St. George Erkek Ortaokul ve Lisesi olmak üzere iki Avusturya okulu mevcuttur. Aynı dönemde eğitim gören toplam öğrenci sayısı ise 159’dur. 1935’te İstanbul’daki Alman Ticaret Lisesinin kayıtlı öğrenci sayısı 355’tir. Bu okulun eğitim dili Almanca olmakla birlikte okul, Alman hükümeti tarafından desteklenmiştir.¹²⁶ Bu dönemde faaliyette

122 Arıç, a.g.e., s.125.

123 1863 yılında açılan bu okulun 1932-1933 eğitim öğretim yılında 163 öğrencisi bulunmaktadır. Arıç, a.g.e., s. 124.

124 Fransız okulları Cumhuriyetin ilk yıllarında Milli Eğitim Bakanlığının belirlediği esaslara uymadıkları gerekçesiyle sıkı denetime alınmış, o yıllarda iki ülke arasındaki ilişkilerde en önemli sorunu teşkil etmiştir. NARA, No: 2540/5, December 21, 1941; Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye’deki Fransız okulları ile ilgili ayrıntılı bir çalışma için bkz. Engin Deniz Tanır, *Cumhuriyet’in Kuruluş Sürecinde Türkiye’de Fransız Okulları (1919-1925)*, (Yayımlanmamış Doktor Tezi), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2016.

125 Arıç, a.g.e., s. 126-132.

126 NARA, No: 2540/5, December 21, 1941. Cumhuriyetin ilk yıllarında İstanbul’da bulunan bu okullar kimi zaman Alman Hükümeti, kimi zaman da İstanbul’daki Alman sermaye grupları

olan bir diğer Alman okulu Sankt Georg Alman Kız Ortaokulu ve Sankt Georg Alman Erkek Lisesidir.¹²⁷ Alman okulunun 1931-1932 öğretim yılında 1.127 olan öğrenci sayısı, 1932-1933 döneminde 1.007, 1937-1938 yılında 642'dir.¹²⁸ Bu yıllarda 3'ü İstanbul, 1'i Kırklareli ve 1'i Edirne'de olmak üzere 5 Bulgar ilkokulu faaliyettedir. 1935'te ortaokul seviyesindeki tek¹²⁹ Bulgar okulu İstanbul Beyoğlu'ndadır. Aynı yıl bu okulun öğrenci sayısı¹³⁰ 16'dır.¹³¹ Bu dönemde faaliyette olan bir başka okul İran okuludur. Önceleri İstanbul Bayezit'ta, 1934 yılında ise Sultanahmet'te faaliyet gösteren bu okul 5 sınıflı olup eğitim dili Farsça'dır. İlkokul seviyesinde faaliyette olan tek Yugoslav okulu ise 1932-1933 öğretim yılında kapanmıştır.¹³²

Tablo 10: 1934-1935 Yıllarında Türkiye'deki Fransız Okulları ve Öğrenci Sayıları

Yer	Okul Adı	Öğrenci Sayısı
İzmir	St. George Erkek Ortaokulu	78
İstanbul Beyoğlu	Ses Pulseri Kız Ortaokulu	178
İstanbul Kumkapı	Jean D'Arc Kız Ortaokulu	88
İstanbul Haydarpaşa	Sentofemi Kız Ortaokulu	113
İstanbul Galata	St. Benoit Kız Ortaokulu	100
İstanbul Beyoğlu	St. Elizabeth Kız Ortaokulu	48
İstanbul Feriköy	Jean D'Arc Erkek Ortaokulu	131
İstanbul Galata	St. Benoit Erkek Ortaokul ve Lisesi	238
İstanbul Galatasaray	St. Michel Erkek Ortaokul ve Lisesi	171
İstanbul Beyoğlu	St. Louis Erkek Ortaokul ve Lisesi	44
İstanbul Kadıköy	St. Joseph Erkek Ortaokul ve Lisesi	312
İstanbul Pangaltı	Notre Dame De Sion Kız Ortaokul ve Lisesi	259
Toplam	12	1760

Kaynak: NARA, No: 2540/5, December 21, 1941.

tarafından desteklenmiştir. Arıç, *a.g.e.*, s.142-143.

127 Arıç, *a.g.e.*, s. 140.

128 Türkiye'de faaliyet gösteren Alman okulları ile ilgili ayrıntılı bir çalışma için bkz. Sezen Kılıç, *Türk-Alman İlişkileri ve Türkiye'deki Alman Okulları (1852'den 1945'e kadar)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2005.

129 Sıkı bir denetim altında tutulan Bulgar okullarının sayıları zamanla azalmış, 1935 yılına gelindiğinde bir ilkokul ve bir ortaokul olmak üzere 2 okul faaliyetlerine devam edebilmiştir. Arıç, *a.g.e.*, s. 150.

130 1934 yılında yapılan teftişte 6 sınıflı ilk ve bir sınıflı orta kısımda toplam 168 öğrenci mevcuttur. Teftişte ortaya çıkan duruma göre 1931 yılında yapılan anayasada değişiklikle yasak olmasına rağmen ilkokul kısmında 31 Türk öğrenci öğrenim görmektedir. Arıç, *a.g.e.*, s.149.

131 NARA, No: 2540/5, December 21, 1941.

132 Arıç, *a.g.e.*, s. 151, 155.

Amerikan belgelerine göre Türkiye’de özel okullar, müfredatları devletin belirlemiş olduğu sınırlara uygun olması koşuluyla açılıp işletilebilen kurumlar olarak görülmekle birlikte başta ekonomik olmak üzere diğer bazı sebeplerden dolayı Türkiye’de özel okul sayısı oldukça düşük kalmıştır.¹³³ Resmi okullarda eğitim-öğretimin ücretsiz yapılması esasının getirilmesi, eğitim kalitesinin bina ve donanım açısından yükseltilmesi ve devletin özel okullara müdahalesinin artması bu okullara olan ilginin azalmasını sağlamıştır. Bununla birlikte yeteri kadar yatılı ortaokul ve lise açılmamış olması bu tarz özel okulların tercih edilmesinde etkili olmuştur.¹³⁴

Sonuç

Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitim alanında yapılan çalışmalarla Türk milletin çığdaş, laik ve milli bir eğitim sistemine ulaştırılması amaçlanmıştır. Milli Mücadele Dönemi’nden itibaren bu alanda ortaya atılan çözüm önerileri ve yapılan çalışmalar bir toplumun ayakta kalmasının eğitime önem verilmesiyle sağlanacağı düşüncesinin somut göstergeleridir. Cumhuriyet rejiminin korunması, gelecek nesillere aktarılması, sağlam temellere dayanan bir eğitim sistemi oluşturulması, geçmişten kalan eğitim mirasının düzene sokulması için yapılan en temel düzenleme eğitim-öğretimde birliğin sağlanmasıdır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu eğitim-öğretimde tek elden yönetimi sağladığı gibi medreselerin kapatılması laik eğitim idealini temellendirmiştir. Heyet-i İlmiye toplantılarında alınan kararlar doğrultusunda şekillendirilen ve 1926 yılında kabul edilen Maarif Teşkilatına Dair Kanun, Cumhuriyet Dönemi’nde yapılan en köklü değişikliklerdendir. Eğitim işlerinin plan ve program içerisinde yürütülmesi amacıyla yapılan kanuni düzenlemelerle birlikte ilk, orta, lise ve öğretmen okulu ders programlarında yapılan değişikliklerle milli, laik ve çağdaş bir eğitim sistemi oluşturulmaya çalışılmıştır. İlköğretimden başlanarak eğitimin her aşamasında ileri ülkelerden getirilen uzmanların görüşlerine başvurulması da bilimi temel alan, çağdaş eğitim idealini gerçekleştirmeye yönelik uygulamalardandır.

Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması, karma eğitime geçilmesi, öğrencinin yetenek, ilgi ve ihtiyaçlarının temel alınması, öğretmen ihtiyacının giderilmesi gibi düzenlemeler okul ve öğrenci sayılarının artmasını sağlamıştır. Bununla birlikte Amerikan belgelerinde de vurgulandığı gibi bu yıllarda en önemli mesele köy eğitimidir. Köylerde okullaşmanın artması ve daha nitelikli bireyler yetiştirilmesi bu dönemdeki hükümetlerin temel meselesi olmuştur. Nüfusun önemli bir kısmının köylerde yaşadığı bu yıllarda köylere öğretmen

133 NARA, No: 2500/1, December 21, 1941. 1925-1926 eğitim öğretim yılı istatistiklerine göre çoğunluğu İstanbul’da ve ilkokul düzeyinde olmak üzere Türkiye’de bulunan Türk özel okul sayısı 52’dir. *Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti 1925-1926 Ders Senesi İhsaiyat Mecmuası*, Devlet Matbaası, İstanbul 1928, s. 150-156.

134 Ergin, a.g.e., C. 5, s. 2076.

Gazi

Akademik
Bakış

345

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

görevlendirilmesi ve eğitim faaliyetlerinin yürütülmesi amacıyla tamamladıkları eğitim sürecinin ardından görevlendirilen eğitimciler ile bu ihtiyaç önemli ölçüde karşılanmıştır.

Amerikan belgelerine göre sanayi atılımı gerçekleştirmek isteyen Türk hükümetleri mesleki ve teknik eğitime oldukça önem vermiş, bakanlık da bu tarz okulların açılmasını teşvik etmiştir. İlköğretimi tamamlayan bazı öğrencilerin bu okullara yönlendirilmesi ile ülkenin kalkınması için bireylerin kısa sürede meslek sahibi olması ve iş hayatına atılması hedeflenmiştir.

Öğrenim çağındaki bireylerin eğitim-öğretim meselesinin çözüme ulaştırılmasının yanı sıra halkın genelinin eğitim ve kültür seviyesinin artırılması için Millet Mektepleri ve Halkevleri önemli bir görev üstlenmiştir. Harf inkılabının ardından gerek yeni harflerin öğretilmesi gerekse halkın temel bazı bilgilerle donanması amacıyla açılan okuma-yazma kursları oldukça düşük seviyelerdeki okuyazar nüfus oranının artmasını sağlamıştır. Halkevlerinde yapılan çeşitli sosyal faaliyetler ile inkılabın sağlam bir temele oturtulması, Cumhuriyet ideolojisinin yerleştirilmesi hedeflenmiştir.

1933 yılında yapılan üniversite reformu sonrasında İstanbul Üniversitesi'nin kurulması ile yükseköğretimde çağın gereklerine ve ülkenin gerçeklerine uygun bir eğitim-öğretim yapısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla özellikle Almanya'dan çok sayıda eğitimcinin üniversitede görev alması sağlanmıştır. Ardından Ankara'da da yükseköğretim kurumlarına temel oluşturacak teknik okullar açılarak yeni üniversitenin gelişmesi amaçlanmıştır. Yükseköğretimde yapılan önemli uygulamalardan biri yurtdışına öğrenci gönderilmesidir. Almanya başta olmak üzere Avrupa'nın çeşitli merkezlerine gönderilen bu öğrenciler devletin sağladığı burslarla eğitimlerini tamamlamış, Türkiye'ye döndüklerinde çeşitli resmi kurumlarda devlet hizmetinde yer almışlardır.

Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet Dönemi'ne miras kalan meselelerden biri de azınlık ve yabancı okullarıdır. 1924 yılında Milli Eğitim Bakanlığına bağlanan ve büyük bir kısmı İstanbul'da faaliyet gösteren azınlık ve yabancı okullarının belirlenen usullere göre eğitim yapmaları sağlanmış, kanunlara uymayanlar kapatılmıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları ve Resmi Yayınlar

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Muamelat Genel Müdürlüğü, 030.10.0.0/24.138.7.

BCA, 30.10.0.0/24.137.9.

BCA, 30.10.0.0/25.141.1.

BCA, Kararlar Dairesi Başkanlığı, 30.18.1.2/1.1.13.

BCA, Cumhuriyet Halk Partisi, 490.1.0.0/846.349.2.

National Archives and Records Administration (NARA), No: 2500/1, December 21, 1941.

Görsel

Akademik
Bakış

346

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

- NARA, No: 2500/ 2, December 21, 1941.
NARA, No: 2500/5, December 21, 1941.
NARA, No: 2500/6, December 21, 1941.
NARA, No: 2500/7, December 21, 1941.
NARA, No: 2520/1, December 21, 1941.
NARA, No: 2520/4, December 21, 1941.
NARA, No: 2520/5, December 21, 1941.
NARA, No: 2520/6, December 21, 1941.
NARA, No: 2520/7, December 21, 1941.
NARA, No: 2520/8, December 21, 1941.
NARA, No: 2520/9, December 21, 1941.
NARA, No: 2530/1, November 28, 1941.
NARA, No: 2530/2, November 28, 1941.
NARA, No: 2530/3, November 28, 1941.
NARA, No: 2540/1, December 21, 1941.
NARA, No: 2540/2, December 21, 1941.
NARA, No: 2540/3, December 21, 1941.
NARA, No: 2540/4, December 21, 1941.
NARA, No: 2540/5, December 21, 1941.
NARA, No: 2540/6, December 21, 1941.
NARA, No: 2600/5, February 24, 1942.

Amerikan Heyeti Raporundan: Maarif İşleri, Devlet Basımevi, İstanbul 1939.

Başvekâlet İstatistik Umum Direktörlüğü, *Maarif 1937-1938 İstatistiği*, Suhulet Basımevi, İstanbul 1939.

İstatistik Umum Müdürlüğü, *28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül 3, Usuller Kanun ve Talimatnameler Neticelerin Tahlili*, Ankara 1929.

İstatistik Yıllığı, Cilt 4 (1930-1931), Türkiye Cumhuriyeti Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul 1931.

İstatistik Yıllığı, Cilt 15 (1942-1945), Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü, Hüsnütabiat Basımevi, İstanbul 1945.

Resmi Ceride, No: 338, 3.4.1926.

Resmi Gazete, No: 1838, 2.7.1931.

TBMMZC, 1. Dönem, 8. Cilt, 148. Birleşim, 10.02.1337.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, *20 İlkteşrin 1935 Genel Nüfus Sayımı, Türkiye Nüfusu Kat i Tasnif Neticeleri*, Ankara 1937.

Gaz

Akademik
Bakış

347

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekaleti 1339-1340 Ders Senesi İhsaiyat Mecmuası, Matbaa-i Amire, İstanbul 1341.

Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti Orta Tedrisat Müdür-i Umumiliği, İmam Hatip Mektepleri Talimatnamesi, Yenigün Matbaası, Ankara 1340.

1928 Maarif Bütçesi Hakkında Büyük Millet Meclisinde Müzakerat, Devlet Matbaası, İstanbul 1928.

Kitaplar ve Makaleler

AKYÜZ, Yahya, "Atatürk'ün Türk Eğitim Tarihindeki Yeri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 4, S. 10, Kasım 1987, ss. 71-89.

Eğitim Tarihi, Alfa Yayınları, İstanbul 1999.

Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri (1839-1950), Pegem Akademi, 2. Baskı, Ankara 2012.

ARIĞ, Ayten Sezer, *Atatürk Döneminde Yabancı Okullar (1923-1938)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014.

ARIKAN, Zeki, "Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 6(3), 2014, ss. 261-281.

ATA, Bahri, "Atatürk, Eğitim ve Altruizm", *Cumhuriyetin İlk Yıllarından Günümüze Dil, Kültür, Eğitim*, Der. Nazife Güngör, Gazi Üniversitesi Yayını, Ankara 2007, ss.183-201.

BİNBAŞIOĞLU, Cavit, *Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi*, Anı Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara 2014.

ÇAVDAR, Tefik, "Halkevleri", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. 4, İletişim Yay., İstanbul 1983, ss. 877-884.

DEMİRTAŞ, Bahattin, "Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler", *Gazi Akademik Bakış*, 1(2), Ankara 2008, ss. 155-176.

DEWEY, John, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, Devlet Basımevi, İstanbul 1939.

ERGİN, Osman, *Türkiye Maarif Tarihi*, C. 5, Eser Matbaası, İstanbul 1977.

Türkiye Maarif Tarihi, C. 1-2, Eser Matbaası, İstanbul 1977.

ERGÜN, Mustafa, *İkinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914)*, Ocak Yayınları, Ankara 1996.

Atatürk Devri Türk Eğitimi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yay., Ankara 1982.

FAİK REŞİD, *Maarif Düsturu*, Birinci Cild, Üçüncü Cüz, Devlet Matbaası, İstanbul 1927.

GOLOĞLU, Mahmut, *Devrimler ve Tepkileri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2007.

GÖKSEL, Burhan, "Atatürk'ün Eğitim Hakkındaki Görüşleri ve Misak-ı Maarif", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. I, S.3, Temmuz 1985, ss. 921-958.

KILIÇ, Sezen, *Türk-Alman İlişkileri ve Türkiye'deki Alman Okulları (1852'den 1945'e*

Görüş

Akademik
Bakış

348

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

kadar), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2005.

KOCATÜRK, Utkan, “Atatürk’ün Üniversite Reformu İle İlgili Notları”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 1(1), Kasım 1984, ss. 3-95.

MALCHE, Albert, İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor, Devlet Basımevi, İstanbul 1939.

OĞUZKAN, Turhan, *Türkiye Cumhuriyetinde Halk Eğitimi*, Maarif Basımevi, Ankara 1956.

ÖZEL, Sevgi, “Mustafa Kemal’le Yazgısı Değişen Türkçe”, *Cumhuriyetin İlk Yıllarından Günümüze Dil, Kültür, Eğitim*, Der. Nazife Güngör, Gazi Üniversitesi Yayını, Ankara 2007, ss.57-79.

ÖZTÜRK, Cemil, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2007.

PARKER, Dr. Beryl, *Türkiye’de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, Devlet Basımevi, İstanbul 1939.

SAKAOĞLU, Necdet, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, İletişim Yay., İstanbul 1992.

TANIR, Engin Deniz, *Cumhuriyet’in Kuruluş Sürecinde Türkiye’de Fransız Okulları (1919-1925)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2016.

TEKELİ, İlhan, “Osmanlı İmparatorluğu’ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. 3, İletişim Yay, İstanbul 1983.

WİDMANN, Horst, *Atatürk ve Üniversite Reformu*, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul 2000.

YÜCEL, Hasan Ali, *Türkiye’de Orta Öğretim*, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1994.

YÜCEL, Mustafa Serhan, *Türkiye’de Yabancı Okullar ve Azınlık Okulları (1925-1926)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

Gazi

Akademik
Bakış

349

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

Extended Abstract

Education is a very important instrumental tool in the transfer of all social elements to the future generations, and thereby providing continuity. Beginning from the end of the 18th century, the educational reforms in the Ottoman Empire laid the foundations for the early Republican Period in Turkey. The educational reforms, however, could not totally transform the educational system and the duality in education persisted because of several reasons such as the resistance of the old educational institutions to reforms and the continuous wars taking place in and around Turkey in the first quarter of the 20th century. For the reorganization of the educational heritage of the Ottoman Empire, efforts were expended vigorously since the National Struggle Period in Turkey. Whereas the entire nation was fighting for its independence and the integrity of the homeland, similar efforts were made behind the frontlines. With the participation of numerous Turkish intellectuals and teachers, an educational congress (*Maarif Kongresi*) was held in Ankara on July 15, 1921. The continuing Kütahya-Eskişehir Wars did not stop the Turkish nationalists and the national leader Mustafa Kemal Atatürk who made the opening speech at the congress. This fact alone demonstrated the educational awareness and determination of the Nationalists.

Following the proclamation of the Turkish Republic, radical changes were made in the Turkish educational system in order to synchronize the educational activities to modern standards. First, all educational institutions were unified under the Law of Uniform Education (*Tevhid-i Tedrisat Kanunu*) and brought under the authority of the Ministry of National Education on March 3, 1924. The purpose of the law was to end the duality of Western and traditional schools (mektep-medrese), to develop a national culture and to control the activities of the foreign-run schools. Another reform was the adoption of the Latin alphabet (1 November 1928) instead of the Arabic alphabet, which aimed at improving the educational and cultural level of the Turkish nation by simplifying the written language. A nationwide literacy crusade was implemented throughout the country with the adoption of the new alphabet and the government run program supervised the activities by establishing the Schools of Nation (*Millet Mektepleri*). These schools' primary target was to teach literacy and in time the schools served as the places that taught people useful everyday life practices. The People's Halls (*Halkevleri*) were also built in almost every town for social and cultural development efforts introducing the Republican reforms to the people as well as educating people in history, literature, folklore and fine arts. With the University Reform (*Üniversite Reformu*) İstanbul University was founded on January 1, 1933 providing the bases for the higher education structure. The Teachers Schools (*Öğretmen Okulları*) were reorganized in quantity and quality, and the Village Institutes (*Köy Enstitüleri*) were established

Görüş

Akademik
Bakış

350

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

in order to raise modern individuals and the cultural and educational level of the society.

(Footnotes)

- 1 Cumhuriyetin ilk 15 yıllık dönemine ait eğitim ve kültür istatistiklerinin yer aldığı belgede 1937-1938 öğretim yılı istatistik bilgileri sene sonu sınavları öncesinde hazırlanmıştır.
- 2 Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre okuma-yazma oranlarına bakıldığında 1927’de Türkiye’de toplam nüfus içerisinde okuma-yazma bilenlerin oranı % 8,61, 1935’te ise % 15,3’tir. Bkz. İstatistik Umum Müdürlüğü, 28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül 3, Usuller Kanun ve Talimatnameler *Neticelerin Tahhlili*, Ankara 1929, s. 22; Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, 20 İlkteşrin 1935 Genel *Nüfus Sayımı, Türkiye Nüfusu Kat’i Tasnif Neticeleri*, Ankara 1937, s. 201.
- 3 Amerikan okullarındaki toplam öğrenci sayılarına Adana, Bursa, İstanbul ve İzmir’de bulunup kapatılan bazı Amerikan okullarındaki öğrenci sayıları da dahildir. *NARA, No: 2540/3*, December 21, 1941. 1925-1926 öğretim yılında 4’ü İstanbul, 2’si Bursa, 2’si İzmir, 1’i Adana ve 1’i Amasya’da olmak üzere Türkiye’de toplam 10 adet Amerikan okulu faaliyettedir. Tarsus Amerikan Okulu 1924 yılında kapatılmış, ismi değiştirilerek sonraki yıllarda yeniden faaliyete geçmiştir. Yücel, a.g.t., s. 107-108.

Gazi

Akademik
Bakış

351

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018